

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Qvæstio XXXVI. De persona Spiritus sancti.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

QVÆSTIO XXXV.

De imagine.

ARTICVLVS I & II.

Vtrum imago dicatur personaliter in diuinis, sitque nomen proprium Filij.

DISPVATIO VNICA.

imago quid.

IMAGO proprie loquendo, vt ex August. in lib. de Genesi ad literam, qui dicitur imperfectus, colligitur, est similitudo, seu quippiam simile ad alterius imitationem productum. Vt statua Cæsaris ad imitationem Cæsaris producta. Quare cum in diuinis nihil sit productum, nisi persona Filij & Spiritus sancti, personæque Spiritus sancti vi suæ productionis, quatenus scilicet per voluntatem procedit, non producatur ad imitationem Patris & Filij: Filius verò quia procedit per intellectum producatur ad imitationem substantiæ Patris, quæ in ratione speciei intelligibilis ad Verbi diuini productionem, vt saepe in superioribus explicatum est: concurrit: fit, vt solus Filius in diuinis proprie rationem imaginis sortiatur, atque adeò vt imago in diuinis dicatur personaliter, sitque nomen proprium Filij. Porro Filius, vt cum Augustino docet D. Thomas hoc loco art. 2. estque communis Doctorum sententia, non in relatione similis est Patri, sed in essentia, quatenus habet rationem sapientiæ: quia tamen, vt aliquid similitudo; imagoque alterius dicatur, necesse est, vt sit quippiam ab eo distinctum, productumque ad illius imitationem, vtique quemadmodum à relatione habet Filius, vt sit quid productum, distinctumque à Patre, sic etiam à relatione completiue habet, quod sit imago Patris, esto non in ea, sed in essentia, quatenus rationem habet sapientiæ, sit similis Patri, vt saepe in superioribus explicatum est. Circa hæc tamen sunt nonnulla animaduertenda. Primum est, Quamuis imago proprie sit similitudo ad alterius imitationem producta, id verò, ad cuius imitationem aliquid producitur, non imago, sed exemplar rei sic productæ dicatur: vnde quia Verbum diuinum non producitur ad imitationem rerum creaturarum, sed è contratio, creata ad imitationem illius producuntur, Verbum diuinum non imago, sed exemplar, id est re rerum creaturarum dicitur: quamuis, inquam, hæc ita sint, aliquando tamen exemplar ad cuius imitationem aliquid producitur, dicitur improprie imago eius, quod ad illius imitationem producitur. In eaque significatione videtur sumi imago, quando Genes. 2. homo dicitur factus ad imaginem & similitudinem Dei. Atque de imagine ita sumpta intelligit illum locum Fulgentius de fide ad Petrum cap. 1. Tametsi D. Thomas hoc loco hæc quoque expositionem innuat eius loci, vt ad denotandum imperfectè in homine imaginem Dei reperiri dictum sit, *ficiamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Quod si in diuinis concedenda sit imago, ad cuius imitationem conditus fuerit homo, tunc imago essentialiter de Deo, improprie tamen dicitur.

Spiritus sanctus an sit dicendus imago patris.

Secundum est, nonnullos ex Græcis, vt Basilium 5. contra Eunomium, & Damascenum 1. fidei orthodoxæ cap. 18. concedere Spiritum sanctum esse etiam imaginem. Patris & Filij, vt hoc loco refert D. Thomas. Ex eo autem videntur moti, quòd Spiritus sanctus sit quid productum, habeatque om-

Ania, in quibus Filius similis est Patri: Filius namque similis est Patri, quoad illius substantiam in essentialibus, nempe in essentia, vt rationem habet sapientiæ: essentialia autè omnia communia, eademque sunt Patri, Filio, & Spiritui sancto: quòd fit, vt non minus Spiritus sanctus similis sit Patri & Filio quoad eorum substantiam, quam Filius similis sit Patri. Melius tamen, congruentiusque Scripturis sacris & veritati, Doctores Latini affirmant, solum Filium in diuinis habere proprie rationem imaginis. Ratio est, quia ad rationem imaginis non satis est similitudo inter aliqua duo (duo namque oia similia sunt inter se, & tamen neutrum est imago alterius) sed vterius requiritur, vt producatur ad imitationem eius, cuius dicitur imago: quia ergo Filius vi suæ productionis producitur ad imitationem substantiæ Patris, eò quòd producatur per intellectum concurrente essentia diuina in ratione speciei intelligibilis, qui concursus ex natura rei est ad exprimendum quippiam simile concurrenti eo modo: Spiritus sanctus autem non producitur ad imitationem substantiæ Patris & Filij: eò quòd producatur per voluntatem, cuius non est imitari principium, aut obiectum talis productionis, sed per accidens est quòd eo modo productum sit simile producenti, efficitur, vt solus Filius proprie habeat rationem imaginis in diuinis: eaque de causa Scripturæ sanctæ eam soli Filio attribuant. Ad Colos. 1. *Est imago Dei inuisibilis.* Ad Hebr. 1. *Cum sit splendor gloria, & figura substantiæ eius.* Sapient. 7. *Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis.* (in quo diuina maiestas seu essentia representatur) & *imago bonitatis illius.* Doctores ergo Græci sumunt imaginem improprie, prout omne, quod simile est alteri, dici improprie potest imago illius, maxime, si ex eo sit productum: nullus autem negare potest tres personas diuinas esse similes inter se. Notauerim tamen, etiam aliquos ex Græcis solum Verbum appellare imaginem, de quorum numero, sunt Athanasius in decretis synodi Nicænæ contra Arianos. Vbi vnus, inquit, *Dei, vna est tantum imago, vni Verbum, vnus Filius.* Didymus 2. lib. de Spiritu sancto. Nazianzenus in Apol. de fuga in Pontum, & Chrysostomus homilia 74. in Ioannem. Tertium est, Durandum in 1. d. 28. q. 3. asserere, imaginem non esse proprie in diuinis: eoque modo, quo in diuinis improprie cernitur, conuenire non tantum Filio, sed etiam Spiritui sancto: per appropriationem verò dici de solo Filio. Sententia hæc singularis est, & parum consona Scripturis sacris. Quamuis autem Durandum eo loco cuidam alteri fundamento innitatur (quod, si placet, apud ipsum lege) hæc tamen sententia videtur habere ortum ex illa alia eiusdem Durandi erronea sententia, qua affirmat, nec Filium procedere à Patre per intellectum, nec Spiritum sanctum à Patre & Filio per voluntatem, quæ supra impugnata est: neque est, quòd de hac re verbum aliud adiciamus.

QVÆSTIO XXXVI.

De persona Spiritus sancti.

ARTICVLVS I.

Vtrum nomen, Spiritus sanctus, sit proprium nomen alicuius diuine personæ.

AC & duabus sequentibus questionibus distulit D. Thomas de his, quæ ad personam Spiritus sancti spectant. Quod ad propositam disputationem attinet, Richardus, & Durandum,

Durandus, yterque in 1. d. 10. notant, vocabulum Spiritus, posse dici, tum à spiratione, tum etiam à spiritualitate. Si dicatur à spiratione, quasi spiritus significet idem, quod spiratus, tunc Spiritus sanctus in diuinis est proprium nomen tertiae personae diuinissimae Trinitatis, cui soli conuenit spirari.

Si verò dicatur ab spiritualitate, animaduertendum est, nomen Spiritus, ex primæua sua significatione videri impositum ad significandum halitum tenuem, & agilem, suapte natura inquitum, qualis est ille, qui ventorum materies est propria, qui que secum aërem concitat, & qualis est etiam ille qui ex feruore sanguinis, præsertim exhalat in corde, quem medici vitalem, ac sensitiuum spiritum appellant, quo mediante operationes animales viriūmq; sentitium exercemus. Quia verò spiritus ille fugit aciem oculorum, tenuisque ac subtilis est, inter alias acceptiones nomen Spiritus, eam induit, qua significat substantias materias expertes, quæ etiam videri nequeunt, adeoque, vt ita dixerim, subtiles sunt, ve penetrēt corpora, ac cum eidem, prorsus indiuisis, simul sint in eodem loco.

Nomen spiritus sancti, ut commune sit tribus diuinis personis. Vt accommodetur soli tertie personae.

In hac significatione nomen hoc complexum, Spiritus sanctus, commune quid est omnibus personis diuinis: quamlibet namque earum verè dixeris esse spiritum, iuxta illud Ioan. 4. Spiritus est Deus: similiterque verè addideris, singulas personas esse sanctas. Licet autem ita complexè sumptum tribus personis diuinis sit commune, accommodatio tamen Scripturæ & Ecclesie idem nomen, sumptum incomplexè, & usurpatum est ad significandam solam tertiam personam gloriosissimæ Trinitatis, transiitque in nomen illi proprium, vt constat ex illo 1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimonium dant in celo. Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & ex illis verbis Matth. ultimo, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Rationem quare tertie personæ altissima Trinitatis fuerit accommodandum nomen duabus aliis personis alioquin commune, reddit D. Thomas. Quoniam, sicut relatio originis, qua constituitur in esse tertie personæ, sic & persona ipsa proprio nomine carebat, eaque de causa nomen aliquod fuit ei accommodandum. Ratio verò cur conueniret nomen, Spiritus sanctus, fuerit ei accommodatum, reddit duplicem. Primam cum August. 17. de Trinit. cap. 11. & lib. 15. cap. 19. prope finem, quoniam sicut Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio, sic etiam nomen Spiritus sancti, quod vtrique personæ, à qua proficitur, erat commune, accommodandum fuit personæ procedenti. Secundam verò, quoniam nomen, Spiritus, prima sua significatione halitum impellentem ac mouentem significat: eum autem proprium sit amoris impellere ac mouere volentem in rem amatam, iure optimo prior illa pars nominis, nempe Spiritus, tertie personæ sanctissimæ Trinitatis fuit accommodata, quatenus per voluntatem procedit, estque Patris & Filij amor ab vtroque spiratus. At posteriorem partem nominis, illam videlicet, sanctus, ideò D. Thomas tertie personæ augustissimæ Trinitatis accommodatam esse affirmat: quoniam iis rebus sanctitas conuenit, quæ in Deum ordinantur: amoris autem est omnia in Deum referre. Aliam addit rationem Bartholomæus Torres, videlicet, quod cum sanctitas ad voluntatem, quæ prima virtutum est sedes, pertineat, merito nomen, sancti appropriatur personæ procedenti per voluntatem.

Sauili monetur, quod ista personæ peculiariter designantur.

Molina in D. Thom.

ARTICVLVS II

Virum Spiritus sanctus procedat à Filio.

DISPVATIO I

ONELVSTO affirmat, estque dogma fidei, vt sequenti disputatione demonstrabimus. Eam probat Diuus Thomas.

Spiritus sanctus procedit à Filio.

Primò, quoniam si Spiritus sanctus non procederet à Filio, ab eo minime distingueretur: consequens autem est hereticum, quippe cum excellentissimam Trinitatem personarum secundum rem distinctarum inter se de medio tollat: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio. Sequelam probat, quia personæ non distinguuntur ab inuicem absolutis: absoluta namque in diuinis pertinent ad vnitatem essentiae, quæ communis est tribus personis: nec item relationibus, nisi sine adinuicem relatiue opposita. Etenim in Patre duæ sunt relationes, videlicet paternitas, qua ad Filium refertur, & spiratio actiua, qua refertur ad Spiritum sanctum: & tamen quia inter eas non datur oppositio relatiua, non constituunt duas personas, sed ad vnam personam

Patris spectant: quare si in Filio & Spiritu sancto non essent nisi duæ relationes, quibus referrentur ad Patrem, filiatio videlicet, & spiratio passiua, iam hæ non magis opponerentur, quàm illæ, quæ sunt in Patre, & propterea non constituerent duas personas: imò sicut persona Patris est vna tantum habens duas relationes ad Filium & Spiritum sanctum, sic etiam Filius & Spiritus sanctus essent vna tantum persona habens duas relationes ad Patrem, quatenus & Pater est, & spirator. Vt igitur Filius & Spiritus sanctus realiter distinguantur ab inuicem, necesse est in eis esse relationes originis oppositas, eius videlicet, qui ab alio, & à quo alius. Vnde cum Filius non sit à Spiritu sancto, vt omnes concedunt, si Spiritus sanctus non esset à Filio, minime profecto ab eo distingueretur, quæ erat sequela probanda.

Secundò probat eandem conclusionem, quoniam Filius procedit per intellectum, vt Verbum: Spiritus sanctus per voluntatem, vt amor: sed amor procedit à Verbo, eò quod nihil amamus, nisi quod prius mentis notitia apprehendimus: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio.

Catetanus notat hoc loco, rationem hanc tamquam rationabilem solum, non verò tamquam necessariam adduci à Diuo Thoma. Dicere namque quis poterat, vt personalis amor, qui est Spiritus sanctus, à Patre procederet, satis esse si in Patre præcederet essentialis cognitio sui ipsius, neque esse necessarium Verbum: quippe cum cognitione essentiali cognosceret Pater essentiam: eaq; sola sufficeret, vt tum amor essentialis, tum etiam personalis à Patre maneret. Nihilominus cum D. Thom. disputet cum Christianis, qui Scripturas recipiunt, proficit utrique Patrem intelligendo dicere, seu producere Verbum, sicut sicut Scripturæ docent Patrem eò didisse omnia per Verbum tamquam per artem ac scientiam suam, quatenus in Verbo includitur intelligere essentialè, quod Pater Filio per generationem communicat: ita concedere debent Patrem per Filium tamquam per suum Verbum, cui ante omnem actum voluntatis intelligere essentialè, & ceteros attributa cetera communicantur, producere amorem personalem, atque adeò nò solum intelligere essentialè, sed etiam Verbum ipsum ad productionem Spiritus sancti, tamquam vnum ipsum cum Patre principium, concurrere. Equidem

D. Thom. ratio explicatur.

consonum est valde rationis, vt sicut amor essentialis à notitia essentiali, quam supponit, suo modo procedit, ita amor personalis à Verbo, notitiave Patris personalis, proficitur. Atque hac ratione, vt à nobis explicata est, vritur etiam Scorus ad hoc ipsum probandum in 1. dist. 11. quaest. 1.

Tertio ita argumentatur D. Thomas: Numquam ab vno procedunt multa absque ordine, quem habeant inter sese, nisi quando illa differunt ex parte materiae: quo pacto multi cultelli, qui ex parte materiae differunt, procedunt absque ordine ab eodẽ fabrico: species autem rerum, quae ex parte forma differunt, ordinem nobilitatis habent adinuicem, quo quaedam sunt perfectiores aliis, in quo diuina sapientia splendet: cum ergo Filius, & Spiritus sanctus procedant à Patre, nec differant ex parte materiae, aliquem ordinem seruabunt inter se: neque potest esse alius, quam originis, quo vnus sit ab alio: quare cum Filius non sit ab Spiritu sancto: fit, vt Spiritus sanctus sit à Filio: Haec solum est suadens quaedam ratio vnà cum reliquis.

DISPUTATIO II.

Num dogma fidei sit, Spiritum sanctum etiam à Filio procedere, vt Latina Ecclesia proficitur.

Vit, estque in hodiernum vsque diem, periculosum dissidium inter multos ex iis, qui ad Graecam Ecclesiam spectant, atque inter Ecclesiam Latinam, num Spiritus sanctus etiam à Filio procedat. Multis ex Graecis contendentibus, Spiritum sanctum, non à Filio, sed à solo Patre procedere: tamen si nec negent, nec negare possint, esse Spiritum Filij, nonnullique eorum doceant, esse à Patre per Filium: imò etiam quidam addant esse, & profuere à Filio, vt D. Thomas hoc loco refert: Latinis verò constanter asseuerantibus, Spiritum sanctum simul procedere à Patre & Filio. Patrem tamen à se habere vt Spiritum sanctum producat, Filium verò à Patre per generationem aeternam, qua, sicut communicat ei essentiam, sic etiam vt sit secum vnum principium Spiritus sancti.

Græcorum quorundam error circa processionem Spiritus sancti.

Suaderi potest. Primò.

Error Græcorum suaderi potest Primò, quia nobis non licet affirmare aliquid de diuinis personis, nisi fuerit in sacris literis expressum: vt enim Dionysius cap. 1. de diuinis Nominibus ait, Omnino audiendum non est quicquam de summa absque diuinitate, aut dicere, aut cogitare, præter ea quae nobis diuinitus scripta diuina enunciarunt: in sacris autem literis non legitur Spiritum sanctum procedere à Filio, à Patre verò procedere legitur Ioan. 16. Spiritum veritatis qui à Patre procedit: ergo Spiritus sanctus non procedit à Filio.

Secundò.

Secundò, quia prætermissa Nicæna Synodo, in qua de processione Spiritus sancti nihil definitum est, in Concilio Constantinopolitano 1. quod est secunda synodus generalis cap. 6. definitum est, Spiritum sanctum procedere à Patre, neque vilo modo significatur, quòd etiam à Filio procedat, vt patet ex verbis Concilij quæ sic habent: *Credimus in Spiritum sanctum Dominum & visificantem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum, & conglorificandum: cum ergo idem in sequentibus synodis generalibus vsque ad sextam synodum fuerit receptum, & in sexta synodo actione 17. in professione fidei eadem definitio eisdem verbis repetatur, certè mès illorum omnium Patrum ac Conciliorum fuit, Spiritum sanctum à solo Patre procedere. Imò cum in*

prædictis Concilijs sub anathemate præcipitur, vt nulli liceat aliud docere aut prædicare de fide gloriosissimæ Trinitatis, quàm in eis definitur, inculant nos Græci, non solum tamquam à fide deuio, dum asserimus Spiritum sanctum etiam à Filio procedere, sed etiam vinculis anathematis alligatos, maximè cum teste Magistro sententiarum in 1. distinctione 11. c. 2. Leo tertius post altare beati Pauli in tabula argentea idem symbolum eisdẽ verbis Romæ sculptum reliquerit, pro amore (vt ipse ait) & cautela fidei orthodoxæ. Subiungitque hæc verba, *Qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, anathema sit.*

Spiritum sanctum à Filio procedentem dogma fidei esse demonstratur.

His tamen non obstantibus, dicendum est: Latinarum sententiam, quam præcipui Græcorum, vt videbimus, etiam affirmarunt, esse dogma fidei, eoque Græcos, qui cõtrarium affirmant, si aliter quàm verbis, à nobis dissentiant, errare in fide. Probatur primò, quia, vt inferius videbitur, persona diuina non mittitur propriè, nisi ab ea, à qua est per processionem: cum ergo Filius dicat se missurum Apostolis Spiritum sanctum, vt constat ex illo Ioann. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, &c. & Ioan. 16. Si abiero, mittam eum ad vos, efficietur, vt Spiritus sanctus à Filio procedat.*

Secundò, persona diuina nil accipit, nisi ab ea, à qua procedit: sed Spiritus sanctus accipit à Filio: Ioannis enim 16. Christus de Spiritu sancto ait: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet pater, mea sunt, propter hæc dixi vobis, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quorum sanè verborum non alius, quàm hic est sensus, *Omnia, quae habet Pater, mea sunt, mihi videlicet per generationem aeternam communicata: quare cum Pater vim habeat producendi Spiritum sanctum, eandem quoque ego habeo ab eo acceptam: propter hæc dixi, quia de meo accipiet, sicut à Patre accipit: Spiritus ergo sanctus non à solo Patre, sed à Filio etiam procedit.* Iuxta hanc expolitionem Concilium Florentinum sessione vltima in literis sanctæ vnionis in decreto de processione Spiritus sancti, *Quonia, inquit, omnia, quae Patris sunt, ipse Pater vni genito suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quòd Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre aeternaliter habet, à quo aeternaliter etiam genitus est.*

Hinc possumus hanc tertiam elicere rationem. Spiritus sanctus accipit à Filio, vt ex testimonijs citatis constat: quòd autè accipit est essentia: quæ non est aliud quàm ipsemet Spiritus sanctus, aliàs esset in eo cõpositio: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio.

Quartò, Spiritus sanctus dicitur Spiritus Patris, quia ab eo procedit, iuxta illud Math. 10. *Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis:* sed Spiritus sanctus dicitur etiam Spiritus Filij, iuxta illud ad Rom. 8. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius, &c.* ad Galat. 4. *Misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra:* ergo Spiritus sanctus à Filio etiam procedit.

Hinc possumus hanc quintam ducere rationem. In Deo illa persona, quæ est eiusdem nature cum altera, & insuper dicitur esse illius, necesse est vt ab illa procedat, vt de Filio comparatione Patris constat: sed Spiritus sanctus est persona eiusdem nature cum Filio, & in Scripturis dicitur Spiritus Filij, vt ex testimonijs citatis constat: ergo procedit à Filio.

Licet etiam promere hanc sextam. Spiritus sanctus est Spiritus Filij, sicut & Patris: ergo est relationum ad Filium sicut ad patrem: esse namque Spiritum Filij sanè relationem significat ad Filium: neque assignabitur alia, quàm originis, qua ab eo procedat, sicut à Patre: ergo Spiritus sanctus à Filio procedit.

Septimò

Septimò possumus argum entari, quoniam etiam ipsi Græci cõcedunt, Spiritum sanctum esse de substantia Patris & Filij, ad quod non satis est esse Patri & Filio consubstantialem: alioquin cõcedendum similiter esset, Patrem esse de substantia Filij & Spiritus sancti, quod nullus vnquam concessit, neque salua fide Catholica cõcedere potest: ergo Spiritus sanctus non solum est consubstantialis Patri & Filio, sed etiam ab vtroque procedit, accipitque naturam, eaque ratione dicitur esse de vtriusque substantia: cum ergo non aliter emanet, accipiatque naturam ab vtroque, quàm per processionem: eò quòd in Deo non alia sint emanationes & communicationes naturæ diuinæ, quàm generatio & processio: atque Spiritus sanctus non sit de substantia Patris & Filij per generationem: sit, vt Spiritus sanctus à Patre simul & Filio procedat.

Octauò, Pater generando Filium communicat ei, quicquid nec ei repugnat, nec ordini processionum personarum diuinarum: vt patet, quoniam generatio illa naturalis est, & non libera: sed spiratio actiua, nec Filio repugnat, nec ordini processionum personarum diuinarum, quemadmodum cum eodem ordine pugnetur communicari Spiritui sancto paternitatem, generationemve actiuam, eò quòd Filius procedat per intellectum, at Spiritus sanctus per voluntatem, operatiõque voluntatis ex natura rei præsupponat operationem intellectus: ergo Pater generando Filium communicat ei spirationem actiuam, qua secum, tamquam vnum & idem principium, spirat Spiritum sanctum: Spiritus sanctus ergo simul à Patre & Filio procedit. Vim huius rationis satis apertè docuit Christus illis verbis Ioan. 16. *Omnia quaecumque habet Pater mea sunt, propterea dixi vobis, quia de meo accipiet*, deduxitque Concilium Florentinum, vt in secundo argumento explicatum est.

Vt verò vis eiusdem rationis magis elucescat argumentor nonò. Priùs nostro intelligèdi more cum fundamento in re Pater generat Filium, Filiusque est genitus, quàm Pater spirat Spiritum sanctum, vt sepe in superioribus est explicatum, idque propterea quòd ex natura rei, etiam in Deo, actus voluntatis præsupponat actum intellectus, eò quòd nihil sit volitum, quin præcognitum: sed in illo priori, in quo Filius est genitus, antequam Pater diligendo producat Spiritum sanctum, Filius habet communicatam sibi à Patre essentiam & voluntatem fecundam tunc ad productionem Spiritus sancti: ergo fieri nequit, vt Spiritus sanctus procedat à Patre per voluntatem, quin simul procedat à Filio tamquam ab eodem principio cum Patre per illam eandem voluntatem ita fecundam.

Confirmatur, quoniam ideò Pater generando Filium, & spirando Spiritum sanctum communicat illis vim ad creandum, esseque vnum principium secum comparatione cuiusque effectus ad extra, quoniam generatione & spiratione communicat illis essentiam, intellectum & voluntatem fecundam tunc, & præintellecta ante omnem effectum ad extra: cum ergo simili modo generando Filium communicet illi essentiam, intellectum, & voluntatem fecundam & præintellecta ante productionem Spiritus sancti: sit vt communicet illi vim spiratiuam, esseque vnum principium secum Spiritus sancti. Accedunt etiam in confirmationem huius dogmatis fidei rationes D. Thomæ, quas præcedente disputatione proposuimus, præsertim prima, cuius vim disputatione sequenti expendemus.

Idem fidei dogma definiuit Concilium Ephesi-

num in epistola totius Concilij ad Nestorium, his verbis. *De Spiritu quoque cum dicit: Ille me clarificabit, hoc reuèrè sentientes, vnum Christum Dominum & Filium, non velut alterius egentem gloria, confitemur à Spiritu sancto gloriam consecutum, quia eius Spiritus, nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens ad demonstrationem sue deitatis, virtute proprii Spiritus vnebatur: ab ipso glorificari dicitur, quòd virtus sua, vel disciplina qualibet vnumquemque clarificet. Quamuis epim in sua sit substantia Spiritus eius, & intelligatur in persona proprietatis, iuxta id quod Spiritus est, & non Filius, atamen alienus ab illo non est: nam Spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est.*

Vnde & ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per Sanctorum manus Apostolorum miracula gloriosa perficiens Dominum clarificauit Iesum Christum, postquam ascendit in celum. Nam creditus est Christus natura Deum existens per suum Spiritum virtutes efficiens, idèque dicebatur meo accipiet, & annuntiabit vobis. Nequaquam vero participatione alterius, idem spiritus sapiens, aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, & nullo prorsus indigens bono. Nam paterna virtutis & sapientia, id est, Filij, Spiritus creditur, & ideò ipsa re, & subsistente

virtute, virtus & sapientia comprobatur. Hactenus Concilium. Cum enim Nestorius Christum hominem distinctum suppositum astrueret à Filio Dei, nec beatam virginem Dei genitricem confiteri vellet, cumque eum errorem etiam inde probare contereret, quòd Christus homo fuerit ab Spiritu sancto clarificatus, vt ipsemet Ioan. 16. prædixerat ea sententia: *Ille me clarificabit, &c.* explicat Concilium, quoniam ratione Christus ab Spiritu sancto sit clarificatus, addens eum ipsum Spiritum esse Spiritum Christi, quatenus Christus est Dei Filius, à quo etiam, inquit, sicut ex Deo Patre procedit.

Quòd autem epistola illa non fuerit solius Cyrilli, sed totius Ephesinæ Synodi, constat in primis ex verbis illis ad initium eiusdem epistolæ: *Religioso & Deo amabili Nestorio Cyrillus, vel quicumque sunt apud Ephesinam Synodum.* Fit autem in ea peculiaris mentio Cyrilli, quoniam auctoritate Cælestini Papæ præsidebat toti Concilio. Constat deinde, quoniam ex sequentibus Concilijs generalibus in Græcia celebratis est manifestum, Patres illius Concilij fidei definitionem aduersus Nestorium confecisse, quæ sanè nulla alia est in ea synodo, quàm ea, quæ in ea epistola continentur. Nam fidei confessionem, quam eius Concilij Patres fecerunt, in qua fusiùs, vt errores Nestorij flagitabant, exponuntur, Nicenæ, Constantinopolitanæque Synodi confessiones: eam, inquam, confessionem vnà cum tredecim anathematismis in epistolæ formam redactis ad eundem Nestorium ablentem, si fortè respiceret, & insaniam deponeret, tamquam ad amicum benignè direxerunt. Accedit præterea, quòd ex iisdem Concilijs, quæ sunt in Græcia cõsecuta, certum est, quæ continet ea epistola, fidei definitiones esse. In Concilio enim Chalcedonensi actione quinta in prima fidei definitione suscipiunt Patres tamquam

fidem orthodoxam ea, quæ in tribus præcedentibus Synodis generalibus definita fuerunt, in Nicænâ scilicet, Constantinopolitanâ & Ephesinâ. Cùmque ad Ephesinam ventum est, adiicitur sequens sententia: *Statuimus etiam sanctam Synodum Ephesi factam, cuius fuerunt auctores, venerabilis memoria Cælestinus Rome urbis, & Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ Sacerdotes.* In secunda verò fidei definitione additur: *Beatissimi quondam Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ Sacerdotis synodicas epistolas, tam ad Nestorium, quàm ad*

Concilium Chalcedonense.

caeteros per orientem congruas, & sibi consentientes suscipiunt ad consutationem quidem Nestorianæ amentia, & ad interpretationem eorum, qui religioso zelo salutaris symboli cupiunt introductum. In quinta præterea Synodo actione, anathematismo 13, & 14. fertur anathemate, qui repugnant definitis à sancta Synodo Ephesina & beato Cyrillo, sitque manifesta mentio de contentis in epistola ad Nestorium. In 6. etiam actione 7. in definitione fidei orthodoxæ suscipiuntur epistolæ synodica, quæ à beato Cyrillo scriptæ sunt aduersus impium Nestorium, & ad orientales Episcopos, & denique ea omnia, quæ à quinque præcedentibus Conciliis vniuersalibus definita fuerant. Quod sit, ut dogma de processione Spiritus sancti à Filio, in tertia Synodo generali fuerit definitum, & in tribus sequentibus in Græcia celebratis confirmatum, ac subscriptum.

Concilium Lateranense secundum.

Eandem veritatem statuit Concilium Lateranense secundum sub Innocentio III. cap. *Firmiter*, de summa Trinitate & fide. Catholica eis verbis: Pater à nullo, Filius à Patre, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque.

Lugdunense.

Item in Concilio Lugdunensi cap. *Fideli*, de summa Trinitate & fide Catholica, lib. 6. vbi Gregor. X. *Fideli*, inquit, & deuota professione fatemur, quod Spiritus sanctus eternaliter ex Patre & ex Filio, non tamquam ex duobus principis, sed tamquam ex vno principio, non duobus inspirationibus, sed vna inspiratione procedit. Hoc professus est habentis, prædicantis, & docuit sancta Romana Ecclesia mater omnium fidelium, & magistra. Hoc habet orthodoxorum Patrum, atque Doctorum Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis & vera sententia. Sed quia nonnulli propter inrefragabile præmissæ veritatis ignorantiam in errores varios sunt prolapsi. Nos sacro approbante Concilio damnamus & reprobamus omnes, qui negare præsumpserint eternaliter Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, siue etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tamquam ex duobus principis, & non tamquam ex vno procedat. Hec Gregorius X. in eo Concilio.

Florentinum.

Accedit Concilium Florentinum, cui Ioannes Palæologus Græcorum Imperator, Patriarcha Constantinopolitanus, & multi alij Episcopi Græcorum interfuerunt, vbi post longam disputationem communi Latinorum & Græcorum consensu sessione vltima in literis sanctæ vniõnis in decreto de processione Spiritus sancti, sequens definitio edita est: Approbante hac sacra Synodo Florentina definitur & suscipiatur: quia Spiritus sanctus à Patre & Filio eternaliter est: & essentiam suam, & suamque esse subsistentiam habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque eternaliter tamquam ab vno principio & vna inspiratione procedit. Declarantes quod id, quod sancti Doctores & Patres dicunt, ex Patre ipse Filium procedere Spiritum sanctum, ad hæc intelligendum tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentie Spiritus sancti, sicut & Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt ipse Pater vniuerso Filio suo gignendo dedit (præter esse Patrem) hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre eternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Hæc Florentina Synodus, in eisdem literis sanctæ vniõnis legere licet rationem, qua Græci & Latini ad concordiam venerunt, cum enim verique explicarunt quod antea dicebant, inuentum est, eos solis verbis dissensisse: cum Græci non se satis explicarent, neq; intelligerent, Latinos, crederentque eos in

ea esse sententia ut dicerent, Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio tamquam à duobus principis, distinctisque spiracionibus: quod nunquam assenserunt, ut patet ex Concilio Lugdunensi, vbi contrarium fuerat definitum.

Diuisus Antoninus tertia parte suarum historiarum tit. 2. cap. 13. §. 11. refert, nullum ferè fructum ex ea concordia fuisse secutum, quod Græci non curauerint eam definitionem populo tradere, quin potius Episcopi & Sacerdotes, qui Concilio præfentes non adfuerunt, in eodem errore suo permanserint, & mortuo Ioanne Palæologo, persequentis Imperatoris creationem, ad statum pristinum errores Græciæ redierunt: vnde perseuerant adhuc Græci ab Ecclesia Romana diuisi non minus, quam ante Concilium Florentinum. Addit D. Antoninus in penam tanti delicti quarto decimo anno sequenti post Concilium Florentinum Constantinopolim videri captam à Turcis, & pauld post totam Græciam.

Eandem veritatem statuit Concilium Toletanum I. in confessione fidei, cum dicit: Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse nec Filius, sed à Patre Filioque procedens. Fuit verò Concilium hoc confirmatum à Leone I. Cuius auctoritas congregauit, firmavitque Concilium Chalcedonense. Idem affirmat Leo I. sermone 2. in Pentecosten. Idem Toletanum III. anathematismo 3. Toletanum IV. §. 1. cap. 1. Toletanum V. cap. 1. Toletanum VIII. in 4. Symbolo fidei, demum Toletanum XI. in professione fidei.

Idem dogma non solum Latini omnes semper constanter asseruerunt, sed etiam, ut ex Concilio Lugdunensi relatum est, præcipui Græci Patres, in quorum numeris in primis referre possumus, quotquot Ephesina & tribus sequentibus Synodis generalibus in Græcia celebratis interfuerunt.

Accedunt alij multi, quorum primus Origenes in illud ad Rom. 8. Si quis Spiritum Christi non habet, & c. hæc promittit sententiam: Quantum vel consequentia loci præsentis intruor, vel illud quod Saluator in Euangelio de Spiritu sancto dicit: Qui à Patre procedit, & de meo accipiet: & huius verbi explanationem in sequentibus verbis iungit, dicens: Pater omnia tua mea sunt, & mea tua sunt omnia: præterea dicit: quod de meo accipiet: cum, inquam, tantam hæc audo vnitatis inter Patrem & Filium aspirationem, Spiritus Dei, & Spiritus Christi vnus, atque idem mihi Spiritus videtur.

Athanasius in symbolo: Spiritus sanctus, inquit, à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Sermone quarto contra Arianos affirmat, Spiritum sanctum accipere à Verbo. In epistola ad Serapionem Episcopum, de Spiritu sancto sic loquitur: A Patre dicitur procedere, quoniam à Verbo Patris descendit, & mittitur, & donatur. Et infra: Spiritus porro à Filio accipit: De meo enim, inquit, accipiet & annuntiabit vobis. Et paucis interiectis: Cum igitur istius modi ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum sanctum creaturam dicit, non illud idem necessarium & de Filio sentiat.

Didymus 2. lib. de Spiritu sancto, & refertur de Didymo consecrat. dist. 5. cap. Saluator, dum expendit locum illius Ioann. cap. 16. in hunc modum scribit: Non enim loquitur à semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio, quia inseparabilis à meo, & Patris est voluntas, quia non ex se est, sed ex Patre & meo est hoc enim ipsum, quod subsistit, & quod loquitur, à Patre & meo illi est. Latè deinde in iis, quæ sequuntur, explicat, perinde Spiritum sanctum accipere, habereque

Græci obierunt in Spiritum sanctum

Concilium Toletanum

Qui Cuiusdam dicitur

D. Athanasius

D. Didymus

haberéque naturam ab utroque, atque Filius accipit, habetque naturam à Patre.

D. Basilii. Subscribit citatis autoribus Basiliius lib. 3. contra Eunomium his verbis: *Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse. Dignitate namque ipsum secundum à Filio ab ipso esse habeat, ab ipso accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit: natura vero tertius uti, nec à divinis Scripturis docti sumus, nec à dictis possibile est consequenter ratiocinari.* Legito versionem Gregorij Trapezuntij, que habetur tertio tomo Conciliorum post sessionem vltimam Concilij Florentini.

D. Gregorius Nys. Gregorius Nysenus ad Ablabium, de eo quod non putandum sit tres dici Deos oportere, in eadem est veritate. *Omnis, inquit, actio ad creaturam à Deo perveniens, à Patre proficitur, & per Filium progreditur, & in Spiritu sancto perficitur. Quasi scilicet Filius à Patre, à quo eandem naturam divinam accipit, habeat operari, & Spiritus sanctus ab utroque.* Et infra: *Non divinum pro numero hypostaseon sancta Trinitas omnem actionem operatur, sed unus quidem bene voluntatis motus, una dispositio est, que à Patre, per Filium ad Spiritum sanctum usque deducitur atque dirigitur.* Et paulò inferius: *Cum Deus Græcè θεός τὸ θεῶν, id est, ab spectando, providendoque dictus sit, specularicem virtutem, per unigenitum Pater operatur, Filio autem omnem virtutem in Spiritu sancto perficit. Itaque vult Gregorius, quia in Patre, Filio, & Spiritu sancto eadem est natura, & vis providendi, ac influendi in res creatas, à Patre, tamquam à fonte, Filio communicata, & per Filium in Spiritum sanctum derivata, tres personas divinas non esse tres Deos, sed unum tantum, ab eadem numero Deitate, vtique inspicendi ac providendi à Græcis eo nomine appellatum.*

D. Epiphani. Adde Epiphanium 3. lib. aduersus hæreses, hæresi 76. in confutatione capit. 35. libelli Actij: *Vbi Spiritus sanctus, ait, semper est ex Patre procedens, & de Filio accipiens.* Et in Anchorato, *Spiritus sanctus ab utrisque Patre & Filio Spiritus ex Spiritu.* Et paulò inferius: *Spiritus sanctus Spiritus veritatis est lux tercia à Patre & Filio.* Et *Spiritus sanctus, qui verè glorificatur, qui docet testimonia, qui testificatur de Filio, qui ex Patre & Filio solus dux est veritatis.* Item; itaque Pater semper erat, & Filius ex Patre, & Spiritus ex Patre & Filio spirat, id est, spiratione producit. Accedit Chryostomus homilia secunda in symbolum Apostolorum. Quo loco, *Spiritus sanctum, inquit, dicimus Patri & Filio esse coequalis, & procedentem de Patre & Filio.*

D. Cyrillus. Cyrillus lib. 10. in Ioannem, cap. 33. hanc veritatem egregiè declarat ea sententia: *Cum Spiritum veritatis, id est, suum (ipse enim veritas est) paracletum appellauerit, ex Patre ipsum procedere ait. Nam sicut Filius Spiritus est naturaliter in ipso manens, & per ipsum procedens: sic certè Patris quoque Spiritus est.* Et infra: *Credere debemus, quoniam Spiritus sic proprius Filius est, sicut sanè ipsius quoque Dei Patris: idcirco ad sanctificationem suorum discipulorum ab eo mitti. Idem satis dilucidè docet sexto Dialogorum de Trinitate paulò post initium, deducens id ex illis verbis Ioannis 16. De meo accipiet, & annuntiabit vobis: & aliàs saepe.*

D. Maximus. Idem docet beatus Maximus, cuius testimonia aliorumque Patrum inuenies in oratione Bessarionis, cap. 5. & 6. scripta autem ea est ad finem Concilij Florentini.

D. Damascenus explicatur. Si quis nobis obiiciat Damascenum 1. lib. fidei Orthodoxæ ad finem capit. 11. *Vbi Spiritum, inquit,*

A *sanctum & ex Patre & Spiritum Patris nominamus, ex Filio autem Spiritum sanctum non dicimus. Quibus verbis videtur apertè docere, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non verò ex Filio. Respondemus, Damascenum se verbis quæ continuò sequuntur exponere: neque ea in re à reliquis Patribus dissentire. Subiungit namque, sed Spiritum Filij nominamus (si quis enim Spiritum Christi non habet, diuinus inquit Apostolus, non est eius) & per Filium apparuisse, & nobis traditum consistemur. Insufflauit enim & dixit discipulis suis; Accipite Spiritum sanctum. Quomodo autem ex sole radius & splendor (ipse enim fons est, & radius & splendoris) atque per radium nobis splendor tribuitur: & ipse est, qui illuminat eos, & participatur à nobis. Porro Filium, neque Spiritum esse dicimus; neque etiam ex Spiritu. Hactenus Damascenus.*

Ex quibus verbis constat, eam esse Damasceni mentem, vt dicat, Spiritum sanctum esse Spiritum Filij: cum tamen è contrario (vt rectè subiungit) nec dicamus Filium esse Spiritum sancti, nec esse ex Spiritu sancto, eo quod Filius nihil prorsus accipiat ab Spiritu sancto: accipiat autem Spiritus sanctus à Filio. Patet etiam Damascenum ostendere ac velle, vt Spiritus sanctus per Filium à Patre procedat, sicut splendor proficitur à sole per radium. Vnde addit, *Spiritum sanctum per Filium apparuisse & nobis esse traditum, tamquam eum, qui à Filio, vt splendor à radio, emanavit: idèoque Christum Ioan. 20. insufflasse quasi qui ex se emitteret, produceret, darètque Spiritum sanctum, dixissetque discipulis, Accipite Spiritum sanctum.* Vt ergo Bessarion cap. 7. sua orationis rectè notauit, ea ratione dumtaxat Damascenus, & nonnulli alij ex Græcis affirmant Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium, non secus ac splendor procedit à sole per radium: reuult verò concedere ex Filio: quoniam apud eos dictio, *ex*, denotat emanationem ab aliquo tamquam à prima origine & fonte, quo pacto, Spiritus sanctus à solo Patre procedit: quoniam is solus à se, & non ab alio habet vim, qua spirat Spiritum sanctum. Verùm quia Filius spirandi vim, sicut & reliqua, accipit à Patre per generationem æternam, haud secus quàm radius à sole accipit vim fundendi splendoris, idcirco licet Spiritus sanctus proficitur à Filio, sitque eius Spiritus, quin etiam ab eo deur & mittatur: reuult tamen aliqui Græci Patres concedere hanc propositionem, *Spiritus sanctus procedit ex Filio*, licet concedant hanc aliam, *Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium tamquam per suppositum & causam intermediam inter Patrem & Spiritum sanctum, eo modo quo radius media causa est inter solem & splendorem.* Atque id dicunt denotare dictionem, *per*. Vnde sicut, quia radius principium est intermedium à quo emanat splendor, concedimus splendorem esse radij splendorem, non verò radium esse radium splendoris: ita vult Damascenus vt dicamus, Spiritum sanctum, esse Spiritum Filij, non verò Filium esse Spiritum sancti, aut de Spiritu sancto.

C **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Z** **AA** **BB** **CC** **DD** **EE** **FF** **GG** **HH** **II** **KK** **LL** **MM** **NN** **OO** **PP** **QQ** **RR** **SS** **TT** **UU** **VV** **XX** **YY** **ZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ**

Patrem. Neutri item negant Patrem, non ab alio, sed à seipso habere, quòd Spiritum sanctum producat, Filium verò id ipsum, sicut etiam cætera, à Patre accipere. Vtrique etiam affirmant, Patrem & Filium non esse plura principia, sed vnum tantum Spiritus sancti, nec spirare Spiritum sanctum distinctis, sed vna tantum spiratione: licet Pater id habeat à se, & Filius à Patre iuxta dicta superius. Non secus atque Pater, Filius & Spiritus sanctus non sunt plura, sed vnum tantum principium creaturarum, vna & eadem prorsus actione attingens res creatas, licet Pater id habeat à se, Filius à Patre, Spiritus sanctus ab vtroque, seu (quod idem est) à Patre per Filium. Solum ergo differunt Græci quidam à Latinis in eo, quòd Græci nolunt spirationem Spiritus sancti vocare processionem ex Filio, sed ex Patre per Filium: Latini verò vocant eam spirationem processionem ex Filio, quæ sanè quæstio est de solo modo loquendi.

Modum verò loquendi Latinorum esse saniorum, & magis conformem rei, de qua loquimur (quòd erat tertium, quòd superius colligebamus) probatur. Primum, quoniam nemo est qui dubitet, quin concedendum sit res creatas procedere per creationem ex Patre, Filio, & Spiritu sancto, vnicò & eodem influxu creationis, quandoquidem essentia diuina, intellectus, & voluntas, quæ in Deo sunt principia creationis, ex æquo sunt in tota gloriosissima Trinitate, esto quemadmodum Pater à se habet essentiam, intellectum, & voluntatem, Filius verò à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, aut à Patre per Filium, sic etiam Pater à se habeat quòd creet, Filius à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, aut à Patre per Filium, & eaque ratione Gregorius Nyssenus, vt supra relatum est, asserat actionem omnem Dei in creaturas derivari à Patre per Filium, & Spiritum sanctum. Cùm ergo simili modo Pater per Filium spirat Spiritum sanctum, quatenus ei per generationem æternam communicat essentiam, intellectum, & voluntatem, quibus Pater & Filius, vt vnicum principium, vnicæque spiratione, producant Spiritum sanctum, cum discrimine sæpe repetito, planè simpliciter concedi debet, Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio tamquam ex vnicò principio.

Secundò Damascenus perinde concedit Spiritum sanctum emanare à Patre per Filium, quo splendor per radium emanat à sole, eaque ratione cum Scripturis sanctis affirmat, Spiritum sanctum esse spiritum Filij & non è contrario, Filium esse Spiritum sancti, Spiritum sanctumque accipere à Filio, & dari, ac mitti ab eodem, & non è contrario: sed rectè concedimus splendorem esse, procederèque ex radio tamquam ex immediato, instrumentalique principio, esto, tamquam ex causa principali & prima sit, procedatque ex sole: ergo concedendum etiam est, Spiritum sanctum esse, procederèque ex Filio.

Confirmatur hæc ratio, quoniam est hoc maximum, maximèque aduertendum discrimen inter emanationem, qua splendor emanat à sole per radium, & emanationem, qua Spiritus sanctus à Patre per Filium procedit, quòd splendor pars est lucis distincta à radio, nec immediatè à sole, sed de radio, tamquam ab instrumento solis, proficiscitur, licet per eandem actionem, per quam proximè à radio efficitur, emanet remotè à sole tamquam à causa principali, & prima in eo ordine causarum particularium. At verò Spiritus sanctus non emanat immediatè à Filio, & mediatè à Patre, sed im-

Spiritus sanctus longe aliter emanat à Patre per Filium quam splendor à sole per radium.

mediatè ab vtroque, non tamquam à duobus, sed tamquam ab vno sui principio, à quo eadem numero spiratione immediatè spiratur, & producit. Vt enim paulò ante de tota augustissima Trinitate, comparata cum productione rerum creaturarum, dicebamus omnes tres personas esse vnum tantum, immediatèque earum principium: eò quòd creaturæ omnes ab eis per essentiam, intellectum, & voluntatem, in quibus sunt vnum, immediatè proficiscuntur, iuxta dicta superius, nec ordo processio- num hanc immediationem impedit: ita quoque in re propòsita censendum est, Spiritum sanctum non ita spirari à Patre per Filium, quasi à Filio spiratur immediatè, & à Patre mediatè, sed quia vbi Pater per intellectum generauit Filium, eique communicauit essentiam, intellectum, & voluntatem, atque ad eò omnia, vt ait Damascenus cap. 9. præter inaccessibilitatem, hoc est, esse Patrem, principiumque non de principio, Pater & Filius per voluntatem iam communem spirant Spiritum sanctum vterque immediatè, vnicæque spiratione, atque ad eò licet in ratione Patris & Filij sint plura supposita inter se distincta, in ratione tamen spiratoris, sunt vnum tantum principium, vnicumque indiuiduum Patri & Filio commune: sicut tres personæ diuine, in ratione Dei, sunt vnus numerò Deus, Pater, Filius, & Spiritus sancto communis. Itaque non in eo sensu existimandum est Spiritum sanctum esse à Patre per Filium, quasi immediatè sit à Filio, & mediatè à Patre, & quasi principaliter sit à Patre, & minùs principaliter à Filio: aut quasi per aliam virtutem, partemque virtutis, sit à Patre, & per aliam, & denique quasi Filius instrumentum sit Patris in productione Spiritus sancti, quæ omnia cernuntur in productione qua sol per radium producit splendorem: sed solum in eo sensu, quòd Filius à Patre habet spirare Spiritum sanctum, Pater verò à se, atque tamen vterque immediatè, eadem vi ac virtute, eademque spiratione, & æquè principaliter. Vnde colligo id, quòd probandum acceperam, meliorem scilicet esse modum loquendi Latinorum & eorum Græcorum, qui Latinos secuti dicunt Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio, quàm eorum, qui asserunt procedere à Patre per Filium: libenterque, vel Damascenum, vel quemcumque alium, qui concedere renueret Spiritum sanctum esse, procederèque ex Filio, & nihilominus concederet Spiritum sanctum accipere à Filio, dari, & mitti ab eodem, emanarèque à Patre per Filium, quemadmodum splendor per radium emanat à sole, interrogarem: Num sicut est influxus radij in splendorem, ita sit influxus Filij in Spiritum sanctum per virtutem acceptam à Patre? Quòd si negent esse influxum Filij in Spiritum sanctum, in primis malè affirmant eodem modo Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, quo splendor procedit à sole per radium. Deinde malè concedunt Spiritum sanctum accipere à Filio, mittique, & dari ab eo, esseque spiritum Filij ea ratione, & non è contrario. Si verò concedant esse influxum Filij in Spiritum sanctum, vt re vera concedendum est, tunc petam, num influxus ille sit per diuersam vim ab ea, qua Pater influit, & producit tertiam personam, vel per eandem prorsus communem Patri cum Filio, eique à Patre per generationem communicatam? Non dabunt primum, quoniam neque asserere possunt esse quid absolutum, eò quòd absoluta omnia communia eademque sint in Patre & Filio: neque respectuum, quoniam in Filio nihil est respectiui, quòd non sit in Patre, præter filiationem: asserere autem

autem nequeunt filiationem esse principium in Filio producendi Spiritum sanctum: maxime cum filiatione sit producti passivè à Patre, seu esse Filium à Patre per intellectum. Dent ergo primum necesse est, esse scilicet per eandem profus vim, atque adeo Patrem & Filium eodem profus influxu, spirationeque activa producere immediatè Spiritum sanctum, & ideo Spiritum sanctum æquè immediatè, ac simul procedere ex Patre & Filio tamquam ex eodem omnino principio, tamen si Pater ex se habeat, ut sit tale principium, Filius verò à Patre per generationem id acceperit.

Sunt qui contendant, Damascenum asseruisse, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, citantque ex historia Balaam, & Isaphar hæc verba Damasceni: *Primum scias Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedentem.* Verum tamen in editione Parisiensis anni 1577, non habentur verba illa, Filioque, sed solum reliqua. Nec dubito eam, quæ à nobis relata expositaque est, fuisse sententiam Damasceni, quam satis dilucidè tradit cap. 1. lib. 1. de fide Orthodoxa.

D. Iustinus Mart. & D. Gregor. Nazianzenus, quomodo hæc de re loquuntur.

Alij antiqui Patres Græci, de quorum numero sunt Iustinus Martyr in expositione fidei, & Gregorius Nazianzenus in oratione quam edidit in laudem Heronis Philosophi, affirmant quidem Spiritum sanctum procedere à Patre. Verum tamen licet non addat procedere etiam à Filio, neque etiam id negant.

Theophylact.

Theophylactus est qui, dum exponit cap. 3. Joannis prope finem, apertè ab Ecclesia Latina dissentit. Idemque error apud multos Græcos post eam tempestatem videtur inoleuisse. Verba Theophylacti hæc sunt: *Non in tempestivum fuerit hoc loco dicere, quo modo habeat Filius Spiritum, & quo modo dicatur Spiritus Filij. Dicit enim & Apostolus, Spiritum Filij sui misit in corda nostra.* Et iterum: *Si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est eius. Sanè Latini malè hæc exponentes, & minus rectè intelligentes, dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem hoc quidem primum dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, & aliud esse cuiusdam. Pr Spiritus est quidem Spiritus Filij absque dubio, & ab omni Scriptura approbatur: ceterum esse ex Filio, nulla Scriptura restatur, ut ne duo principia Spiritus introducamus, Patrem & Filium.* Et infra: *Habet autem Spiritum Filius substantialiter, ut consubstantialem sibi, non à quo operationem recipiat, sicut Propheta. Dicitur autem Spiritus Filij secundum quod veritas est Filius, & veritas, & sapientia, Spiritus autem sanctus, & veritas, & fortitudinis, & sapientie Spiritus ab Isaia describitur. Et aliter: Quia per Filium hominibus datur, propterea Filij dicitur. Crede igitur in Spiritum à Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturæ, atque hic tibi sit canon orthodoxæ doctrinæ.* Hæc Theophylactus. At certè satis imbecilliter, neque enim omnes Scripturas exponit, quæ apertè docent Spiritum sanctum à Filio accipere, & emanare, ut præcipui etiam Græcorum consentiunt. Satisque debili innititur fundamento, nempe quia sequeretur dari duo principia Spiritus sancti. Neque soluit firmissimas alias rationes & fundamenta, quibus demonstratum est Spiritum sanctum ab utroque procedere.

Ad primum argumentum pro Græcorum errore quomodo respondendum.

Ad primum igitur argumentum pro errore Græcorum dicendum est. Licet in sacris literis sub illis verbis non sit expressum, Spiritum sanctum procedere ex Filio, esse tamen expressum sub alijs, ex quibus id evidenter colligitur, ut ostendimus. Non solum autem licitum est affirmare, quod formaliter sub certis quibusdam terminis in Scriptura sacra de re-

bus divinis continetur, sed etiam quod ex ea evidenter colligitur. Imò ad etiam licet affirmare, quod Scriptura sacra plus innunt, quam oppositum, in idque tamquam in verisimilius, probabilius, literisque sacris consonantius propendere: accedente verò definitione Ecclesiæ, quæ Spiritu sancto ducitur, & cuius est ambigua definire, ac interpretari, id tamquam omnino certum, firmaque fide tenendum amplecti debemus. Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio apertè colligitur ex Scripturis sacris, sapèque ab universali Ecclesia, ut ostendimus, est definitum. Dionysius autem solum vult, non esse audendum alia affirmare de rebus divinis, & quæ supra caput sunt nostrum, quam quæ Scripturæ, vel in ipsismet rebus formaliter, vel in alijs, vnde illa certè, aut saltè probabiliter deducantur, enunciarent, quasi nihil tale confingendum, asserendumque sit ex nostro capite, sine fundamento in Scripturis, aut traditione Ecclesiæ.

Ad secundum dicendum est, iam nos ostendisse, statim post secundam Synodum, in qua definitum est Spiritum procedere à Patre, in tertia definitum fuisse procedere etiam à Filio, idemque receptum esse in synodis sequentibus. Licet autem secunda synodus statuerit Spiritum sanctum procedere à Patre, non tamen definiuit procedere à solo Patre, aut non procedere à Filio. Vnde ex ea definitione nihil colligitur contra nos. Porro ea synodus non decrevit Spiritum sanctum procedere etiam à Filio, in primis quia nondum surrexerat controuersia, errorque asserentium Spiritum sanctum non procedere à Filio, neque vlla erat oblata occasio id tunc definiendi. Statim verò ac temporibus tertiæ synodi occasio fuit oblata (cum Nestorius assereret Spiritum sanctum maiorem, dignioremque esse Christo, idque confirmaret, quoniam ut habetur Ioan. 1. 6. Spiritus sanctus Christum clarificauit) id definitum fuit. Deinde quia in Constantinopolitana, & Nicena synodis controuersia erat cum Ariani asserentibus Filium immediatè procedere à solo Patre, & Spiritum sanctum à solo Filio, & tam Filium quam Spiritum sanctum esse creaturas: aduersus illos autem solum erat opus definire, Spiritum sanctum procedere immediatè à Patre, quod in Constantinopolitana Synodo Patres præstitērūt. Accedit, quod cum in Scriptura non haberetur, Spiritum sanctum procedere à Filio sub his ipsis verbis, haberetur verò procedere à Patre sub his, *Spiritum ueniatis qui à Patre procedit*, non erat eo tempore hæc res aded examinata ac perspicua in Ecclesia, quin à multis in dubium controuersiamque vocari posset: quare sicut ambigendū non est, multos ex Patribus illius tempestatis ex Scripturis cognouisse, asseruisseque Spiritum sanctum procedere ab utroque, de quorum numero fuerunt Athanasius, Didymus, & plerique alij, sic etiam dubitandum non est, multos hæsisse, neque tamquam rem certam id habuisse, de quorum numero fuit Origenes, qui licet loco supra citato, tamquam cōsentaneum valde Scripturis sacris dixerit, quod ex ipso supra retulimus: ibidem tamè subiunxit quamdam aliam expositionem, quasi, quod prius de processione Spiritus sancti ex Filio dixerat, non esset sibi omnino certum. Multi ergo ex Patribus illius temporis, ut Iustinus, Gregorius Nazianzenus, & alij asseruerūt quidem id, quod sibi tunc erat certum, nempe Spiritum sanctum procedere à Patre: id verò, quod nondum satis perspectum habebant, taciti præterierunt. Eodem modo Constantinopolitana Synodus definiuit Spiritum sanctum procedere à Patre, quod

Ad secundam.

fidelibus

Ad primum argumentum pro Græcorum errore quomodo respondendum.

fideliſibus omnibus tunc erat notum, & aduerſus Arianos expediebat deſignare: an verò ſimul etiam procederet à Filio, indefinitum relinquit.

Ad tertium.

Ad id verò, quod de anathemate Conciliorum, ac Leonis tertij ſubiungitur, dicendum eſt. Solum anathematizari eos, qui docent aliud aut aliter, hoc eſt, contrarium, aut repugnans iis, qua in eo ſymbolo continentur: non verò eos, qui docent, aut prædicant, quod in eo formaliter non ſcribitur, ſi tamen in eo contentis non repugnet: tale quid eſt Spiritum ſanctum procedere etiam à Filio. Aliàs neſas eſſet docere populum ſanctum Dei aliquod aliud myſterium præter ea, quæ id ſymbolum continet, ac proinde non liceret myſterium Eucharistiæ docere, quod ſanè ridiculum eſt. Adde, Concilia generalia ſequentia multa addidiſſe illi ſymbolo, vt de ſexta Synodo eſt manifeſtum. Imò Conſtantinopolitana etiam Synodus adiecit ſymbolo Concilij Nigani verba illa, *viſificandem, ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio adorandam, & congloriſicandam, & quædam etiam alia.* Eadem forma loquendi, qua Leo tertius, vſus eſt etiam Paulus ad Galatas primo dum dixit: *Licet nos aut Angelus de celo euangelizet vobis, præterquam quòd euangelizauimus vobis,* (id eſt, contrarium, aut repugnans) *anathema ſit.* Ipſe nantiquè Paulus 1. ad Theſſal. 3. pollicetur ſe iterum venturum ad eos, id enim optabat, vt completeret ea quæ decerant fidei illorum, quam priùs docuerat, dicens: *Orantes, vt videamus faciem veſtram, & compleamus ea quæ deſunt fidei veſtre.*

Abundantia

Quis autem ſymbolo, quod hodie in Miſſis canitur, addiderit partem illam, *Filiòque*, dum dicitur: *Qui ex Patre Filioque procedit:* ait D. Antoninus loco citato, non ſatis conſtare. Certum tamen eſſe, vel in aliquo Concilio generali, vel autoritate alicuius ſummæ Pontificis additam eſſe. D. Thomas hoc loco ad ſecundum affirmare videtur in quodam Concilio in Occidentalibus partibus congregato autoritate ſummæ Pontificis acceſſiſſe: non tamen dicit quodnam fuerit Concilium illud, & quis fuerit ſummus ille Pontifex. Tempore tamen Concilij Tolentanſ. V. II. I. iam id erat additum: nam in ſymbolo fidei illius Concilij appoſitum reperitur.

Symbolo quo particulam, Filiòque addiderit.

DISPUTATIO III

Utrum ſi Spiritus ſanctus à Filio non procederet, ab eo re diſtingueretur.

Scoti & quorundam aliorum opinio affirmans.

Ratio prima D. Thomæ præbet anſam excitandæ huius quaſtionis. Scotus in 1. diſtin. 11. q. 2. Ochamus, Gabriel, & Aureolus eadem diſtinctione, & quidam alij Scoti ſectatores, ruentur partem affirmantem, quam probant primo, quoniam ſi per impoſſibile Spiritus ſanctus procederet à Filio, & non à Patre, diſtingueretur realiter à Patre: ergo ſi procederet à Patre, & non à Filio, diſtingueretur realiter à Filio. Conſequentia eſt manifeſta, cum ſit par ratio vtrouique. Etenim ſicut ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, non eſſet inter Filium & Spiritum ſanctum relatiua oppoſitio, ſic etiam ſi non procederet à Patre, non opponeretur Patri relatiuè: fundamentum autem, cui contraria opinio innititur vt aſſerat, ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, non fore diſtinctionem inter Filium & Spiritum ſanctum, eſt, quòd in diuinis ſolum ſit diſtinctio inter ea, inter quæ exercitur relatiua oppoſitio. Antecedens verò probatur, quia dat oppoſitum, videlicet Patrem & Spiritum ſanctum, hypothefi data futuros idem, ac proinde vnã, & eandem perſonam, tunc ita argumentor. Pater tunc produceret Filium, & Filius Spiritum ſanctum: ergo ſi Pater & Spiritus ſanctus eſſent eadem perſona, vnã & eadem perſona, & produceret aliã, & produceretur ſimul ab ea, quòd eſt abſurdum. Secundo, per id vnũquodque diſtinguitur à quocumque alio, per quòd conſtituitur in ſuo eſſe: ſed Filius modò conſtituitur in eſſe perſonali Filij per filiationem: & non per ſpirationem actiuam, vt de ſe patet, poteſtque confirmari: tum quia ſpiratione actiuã conſtituitur quippiam communicabile: tum etiam, quoniam, vt videbimus, præſupponit filiationem, aduenitque Filio iam conſtituto, eaque ratione Filius vnã cum Patre ſpirat Spiritum ſanctum: ergo Filius diſtinguitur modò perſonaliter ab Spiritu ſancto per filiationem: ſed eſto Spiritus ſanctus non procederet à Filio, adhuc Filius retineret filiationem: ergo adhuc diſtingueretur per eam ab Spiritu ſancto. Tertio, ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, Filius non minus eſſet vnus, quàm ſit modò: ergo non minus eſſet indiuiſus in ſe, & diſtinctus à quocumque alio, quàm de facto ſit: ac proinde non minus diſtingueretur ab Spiritu ſancto, quàm modò diſtinguatur. Prima conſequentia ex eo eſt manifeſta, quòd ratio vnus in eo ſit poſita, vt ſit quid indiuiſum in ſe, & diſtinctum à quocumque alio. Reliqua verò totius diſcurſus notiffima ſunt. Quarto, fundamentum totum, cui autores contrariæ opinionis innituntur, eſt quòd in diuinis ſolum inter ea eſt realis diſtinctio, inter quæ cernitur relatiua oppoſitio: ſed de facto nec inter filiationem & ſpirationem paſſiuam, nec inter paternitatem & eandem ſpirationem paſſiuam eſt oppoſitio relatiua, eò quòd Filius & Pater non opponuntur relatiuè Spiritu ſancto, quatenus Filius & Pater ſunt, ſed ſolum quatenus ſunt vnus ſpirator conſideratus præciſè à paternitate & filiatione: & tamen de facto eſt diſtinctio realis inter filiationem & ſpirationem paſſiuam, & rursus inter paternitatem & ſpirationem paſſiuam, quippe cum Filius & Pater non ſolum quoad rationem ſpiratoris diſtinguantur realiter ab Spiritu ſancto, ſed etiam quoad rationes Patris & Filij: ergo fundamentum illud eſt falſum: ac proinde, eſto Spiritus ſanctus à Filio non procederet, ab eo nihilominus diſtingueretur realiter. Confirmatur hæc ratio, quoniam ſi Filius, quòd Filius, ab ſpiratione actiuã, ſecundum quam opponitur relatiuè Spiritu ſancto, haberet vt diſtingueretur ab eo realiter, & non à ſua proprietate perſonali Filij, ſanè ſpiratione actiuã eſſet cauſa illius diſtinctionis in aliquo genere cauſæ: ſed nullum genus dabis, in quo ſit ita cauſa, vt patet, ſi ſingula percurras: ergo non eſt cauſa illius diſtinctionis, ſed Filius, ſecluſa ſpiratione actiuã, à ſua proprietate perſonali habet, quòd diſtinguatur ab Spiritu ſancto: quare cum eandem proprietatem retineret, eſto Spiritus ſanctus ab eo non procederet, ſanè ab eo diſtingueretur realiter. Confirmatur rursus eadem ratio, quoniam in alijs relatiuis non ſolum cernitur diſtinctio realis inter ea, quæ mutuo opponuntur relatiuè, ſed etiam inter ea, quæ ſunt ad inuicem diſparata, vt ſimilitudo huius candoris non ſolum diſtinguitur à ſimilitudine alterius candoris, ſed etiam à æqualitate, quam hæc papyrus habet ad aliam ſibi æqualem: ergo pari ratione in diuinis non ſolum erit diſtinctio realis inter relatiua, quæ opponuntur inter ſe, ſed

ſuadetur primo.

sed etiam inter disparata, qualia essent Filius, quia Filius, & Spiritus sanctus, esto Spiritus sanctus à Filio non procederet. Etenim distinguerentur, quia ex natura rei essent rationes formales reales, quantum una non est alia: quemadmodum similitudo & aequalitas ex eodem capite distinguuntur inter se.

Quintò, processio passiva per intellectum, & per voluntatem repugnant eidem personae, eò quòd processio per voluntatem supponat processionem per intellectum: ergo eo ipso, quòd Filius procederet à Patre per intellectum nascendo, Spiritus sanctus verò non item, sed spiratus per voluntatem, distinguerentur adinvicem, esto Spiritus sanctus à Filio non procederet. Id quòd videtur aperte affirmare Anselmus in libro de processione Spiritus sancti, cap. 4. cum ait: *Habent utriusque à Patre esse Filius & Spiritus sanctus, sed diverso modo, quia alter nascendo, & alter producendo, ut alij sint per hoc ab invicem.* Et paulò inferius: *Nà si per alium non essent plures Filius & Spiritus sanctus, per hoc solam essent diversi.*

Sextò, licet Spiritus sanctus à Filio non procederet, nihilominus Filius, quia Filius, esset una persona, eò quòd esset rationalis naturae individua substantia: similiter etiam Spiritus sanctus, quia Spiritus sanctus, esset alia persona, quia similiter esset rationalis naturae individua substantia: ergo essent plures personae, distinguerenturque abinvicem personaliter, atque adeò realiter.

Partem negantem tuerentur D. Thomas, Caietanus, & Torres hoc loco, D. Bonaventura in 1. dist. 11. quaest. 1. Egidius quaest. 3. & quodlib. 1. quaest. 6. Durandus quaest. 2. Capreolus quaest. 1. Argentinas quaest. 2. Marfilus in 1. quaest. 15. art. 3. Ferrariensis 4. contra gentes cap. 24. ceterique sectatores Divi Thomae. Potissima autem ratio, cui nititur haec sententia, est illa nunquam satis soluta, qua Divus Thomas vsus est hoc loco, nosque disp. 1. proposuimus primo loco. Vis illius haec est. Personae divinae non distinguuntur nisi relationibus inter se oppositis: in Patre namque sunt duae relationes, nempe paternitas & spiratio activa, quae non alia de causa sunt idem realiter inter se, nec constituunt principia inter se distincta, nempe Patrem & spiratorem, nisi quia non opponuntur inter se: quare cum, si Spiritus sanctus à Filio non procederet, non essent in eis nisi filiatio & spiratio passiva, quae inter se non exercent oppositionem relativam: sanè Spiritus sanctus non plus distingueretur à Filio, quam Pater distinguatur ab spiratore.

Neque satisfacit responsio Scoti, & aliorum, qui Scotum sequuntur, dicentium, quia ab uno & eodem principio possunt multa emanare, ut in rebus creatis est manifestum, non esse necesse, quemadmodum relationes non oppositae non faciunt distinctionem in principio, ita quoque relationes non oppositae illis respondentes non efficiere distinctionem in eis, quae sunt à principio: quare, inquit, licet paternitas & spiratio activa, quae constituunt principium Filij & Spiritus sancti, non efficiant distinctionem inter Patrem & spiratorem: filiatio tamen & spiratio passiva, quae constituunt ea, quae sunt à principio, poterit optimè efficere distinctionem realem inter Filium & Spiritum sanctum.

Non, inquam, satisfacit haec responsio. Primò, quoniam paternitas & spiratio activa non constituunt principium secundum eandem rationem principij, sed secundum aliam ac aliam: paternitas namque constituit Patrem in esse Patris, qui quatenus Pater, est principium Filij, & non Spiritus sancti: spiratio verò activa constituit spiratorem in

Molina in D. Thom.

A esse spiratoris, qui, quatenus spirator, est principium Spiritus sancti, & non Filij: cum ergo constituant principium secundum aliam ac aliam rationem principij, quae ex natura rei deberent esse res distinctae, nisi perfectio, simpli citasque divina id impedirent, praesertim cum ratio una, nempe Patris, sit ex natura rei quippiam incommunicabile, ratio verò alia, spiratoris scilicet, de facto sit communicabilis: sit, ut reddenda sit ratio, quare Pater & spirator non sint duo principia re ipsa distincta: Filius verò & Spiritus sanctus sint duae res distinctae: neque alia fingi potest, nisi quia inter Patrem & spiratorem non est oppositio relativam: inter Filium verò & Spiritum sanctum est oppositio relativam, quae ratio cessaret, si Spiritus sanctus non procederet à Filio.

Secundò, non satisfacit eadem responsio, quoniam paternitas & spiratio activa non sunt principia producendi Filium & Spiritum sanctum, sed sunt ipsa productiones activae significatae, non per modum actionis: in rebus autem creatis licet multae productiones passivae emanare possint ab eodem principio activo, multis tamen productionibus passivis semper correspondent multae productiones activae: actio namque & passio in rebus creatis sunt in passio tamquam in subiecto, suntque idem

C re inter se: quare esse nequeunt passiones multae, quin dentur multae actiones, quae cum illis sint idem, eisque correspondent: cum ergo paternitas, & spiratio activa, seu (quod idem est) generatio activa & spiratio activa, sint productiones ipsae activae: filiatio verò, seu generatio passiva, & spiratio passiva, sint emanationes passivae, reddenda est ratio, quare haec distinguantur re, illa verò minime: praesertim cum sicut haec sunt relationes in Deo, ita & illa: neque alia reddi potest, nisi quòd filiatio & spiratio passiva constituunt res oppositas adinvicem relativam: paternitas verò & spiratio activa non item, quae ratio cessat, si dicamus Spiritum sanctum non procedere à Filio.

Rationem, opinionemque Divi Thomae confirmat axioma illud Theologorum ab Anselmo, à Concilio Florentino, & ab aliis frequenter usurpatum, in divinis non est realis distinctio, nisi inter ea, inter quae cernitur oppositio relativam.

Eandem sententiam non parum confirmat, quòd hoc loco pro solutione argumentorum notat Caietanus, nempe cum in divinis sola relatio efficiat realem distinctionem, signum esse, relationem id non habere, nisi ratione propriae peculiarisque modi distinguendi, qui convenit relationi, quatenus relatio est. In rebus namque creatis duplicem, distinguitur quidem à subduplo, quia oppositum ei relativam: à quadruplo verò, quia est ab eo diversum & disparatum. Inter hos autem duos modos distinctionis unius relatiui ab alio hoc est discrimen, quòd secundus communis est relativam cum ceteris rebus absolutis creatis: in omnibus quippe illis rationes formales disparatae ab invicem distinguuntur. Primus verò modus est proprius relativam, quatenus relativam sunt. Quia ergo omnia alia, quae secundum suas rationes formales in rebus creatis disparata, diversaeque sunt, in Deo, propter omnimodam simplicitatem, actualitatem, infinitamque, ac illimitatam perfectionem, uniantur, nec distinguuntur ex natura rei, ut in scientia, intellectu, voluntate, ceterisque attributis est manifestum: quia etiam sola relatio est, quae in divinis efficit distinctionem, non à quocumque, quia neque ab absolutis, quae sunt in Deo, est distincta: cum tamen in rebus creatis relativam & absolutum ex natura rei distinguantur: neque paternitas

Q q tas

Quinti.

Sexti.

Parti negati
quasi.

Responsio
Scoti exclusi
dicitur.

fm.

tas & spiratio actiua distinctæ sunt inter se, distinctionemve inter Patrem & spiratorem efficiunt, quia licet relatiui sint, non tamen opponuntur adiuuicem, consequens profecto est, vt relatio in diuinis solum efficiat distinctionem secundum proprium & peculiare modum distinguendi relationis, quatenus relatio est, ac proinde vt solum inter ea efficiat distinctionem, inter quæ aliquo modo cernitur oppositio relatiua.

Præcipua difficultas circa opinionem Diui Thomæ est, quoniam pacto intelligendum sit axioma illud, cui innititur, *in diuinis solum est inter ea distinctio inter quæ cernitur relatiua oppositio*. Deficere namque videtur in paternitate & spiratione passiua, & rursus in hac & filiatione, inter quas confitenda est distinctio realis, ex intellectuque illius axiomatis pendet solutio argumentorum quæ proposita sunt.

Sola relatiua oppositio efficit in diuinis realem distinctionem, duobus modis exponitur.

Altero ergo duorum modorum exponere possumus axioma illud. Primus est ita, vt relatiua oppositio non solum sit ratio, cur distinguantur secundum rem ea, quæ formaliter sunt opposita, sed etiam ea, quibus relatio opposita aduenit tamquam præsuppositis ordine originis, sitque sensus axiomatis illius. In diuinis solum est realis distinctio inter ea pertinentia ad originem, inter quæ cernitur relatiua oppositio, vel ratione sui, vel ratione relationis adiunctæ, & quasi superuenientis, quæ sit ratio, vt quæ ita ordine originis præsupponuntur, etiam distinguantur. Verbi gratia, paternitas constituit Patrem in esse principij Filij per intellectum, & spiratio actiua constituit spiratorem in esse principij Spiritus sancti per voluntatem: quia ergo emanatio per voluntatem supponit emanationem per intellectum, eò quod velle ex natura rei supponat intelligere, fit, vt nostro intelligendi more cum fundamento in re, prius sit Patrem esse Patrem, quam spiratorem, & vt ratio spiratoris supponat rationem Patris, eique quasi superueniat. Oppositio ergo, quæ cernitur inter spiratorem, quæ spirator est, & Spiritum sanctum, est ratio non solum cur spirator, quæ spirator est, distinguatur ab Spiritu sancto realiter, sed etiam cur ratio Patris (quam ratio spiratoris ordine originis supponit, & cui quasi præexistenti aduenit) distinguatur etiam ab Spiritu sancto. Simili modo in Filio, quia prius est Filium esse, quam ipsum esse spiratorem, eò quod Filius per generationem, quæ ad esse Filij terminatur, à Patre acceperit vt sit spirator, fit, oppositio, quæ est inter spiratorem & Spiritum sanctum, non solum sit ratio distinguendi spiratorem, quæ spirator est, ab Spiritu sancto, sed etiam Filium secundum esse Filij, ita quod nisi ratio Filij & Patris adiunctam haberent modo explicato rationem spiratoris, nulla ratione ab Spiritu sancto secundum rem distinguerentur.

Huius rei habemus exemplum satis accommodatum in rebus creatis. Socrates namque duo includit, naturam videlicet humanam, & principium, quo indiuidatur. Plato similiter totidem includit, distinguunturque Socrates & Plato realiter, non solum quoad gradum, qui est principij indiuiduans, sed etiam quoad naturam humanam, quam includunt: quippe cum ratio ipsa humanitatis existens in vno eorum, distet loco à ratione humanitatis existente in altero: licet autem Socrates & Plato quoad vtrumque gradum distinguantur realiter, solum tamen principium indiuiduans est ratio distinctionis, non solum sibi ipsi, sed etiam gradui naturæ communis, cui adiungitur: Etenim natura humana à principio indiuiduante adiuncto sibi in Socrate, ratione cuius facta est in Socrate indiuiduum per accidens,

A habet vt distinguatur realiter à se ipsa secundum esse quod habet in Platone, propter principium indiuiduans, quod in Platone habet adiunctum: scilicetque principiis indiuiduantibus, vt natura illa non habent, quod sunt multæ, ita nec habent quod distinguantur, aut differant inter se. Sicut ergo in rebus creatis differentia adiuncta est ratio, cur natura communis vniuersa in diuersis indiuiduis distinguatur realiter, cum ramen ex iis, quæ sibi sunt in trinitate, non habeat, quod realiter distinguatur: sic etiam in diuinis oppositio est ratio, non solum quod ea, quæ formaliter sunt opposita, distinguantur realiter inter se, sed etiam quod alia ad originem pertinentia, quæ præsupponuntur, & quibus quasi aduenit relatio opposita, distinguantur etiam realiter ab extremo relationi sic aduenienti opposito, & proinde vt Pater & Filius, quibus relatio spirationis actiuae quasi aduenit, distinguantur ab Spiritu sancto.

Secundo modo axioma illud exponi potest, si dicas, nomine oppositorum non intelligi correlatiua, sed ea inter quæ mediata, vel immediata est ordo originis, eius à quo alius, & qui ab alio. Cum enim nihil magis pugnet, quam idem, vel mediata, vel immediate producere seipsum, eo ipso quod aliquod mediata, vel immediate est ab alio, necessario debet ab eo distingui re, non solum quoad ipsam habitudinem originis, sed etiam quoad omne aliud esse relatiuum, quod præsupponitur in eodem supposito, cuique quasi superuenit talis ordo originis. Quare quia à Patre & à Filio est Spiritus sanctus, ratioque spiratoris in Patre, supponit esse Patrem, & in Filio, esse Filium, efficitur vt Pater & Filius non solum in ratione spiratoris, sed etiam in ratione Patris & Filij distinguantur realiter ab Spiritu sancto, quod non esset, si Spiritus sanctus ab vtroque non procederet. Hanc expositionem innuit Caietanus quæstione 30. articulo 2. ad secundum dubium, differtque à priori, quia iuxta hanc expositionem dicere possumus, paternitatem & filiationem in hoc sensu habere à se, quod distinguantur ab spiratione passiua, quia à se, à suisve rationibus formalibus habent, quod constituant supposita, à quibus est Spiritus sanctus, & ob id, quod distinguantur ab Spiritu sancto: iuxta priorem verò non id habent à propriis rationibus formalibus, sed à ratione formali spirationis actiuae, quam suapte natura habent adiunctam. Dicitur est in hac posteriori expositione, ad distinctionem realem satis esse ordinem originis mediata, vel immediate: quia si per impossibile Spiritus sanctus immediate esset à solo Filio, eo ipso quod Filius est à Patre, Spiritus sanctus esset mediata à Patre, sicut nepos mediata est ab auo, mediante scilicet suo patre qui ab auo fuit productus, atque id esset satis ad distinctionem realem inter Patrem & Spiritum sanctum.

Ad primum ergo argumentum contrarie opinionis posset dici primo, quod Spiritus sanctus tunc distingueretur realiter à Patre, vt probat argumentum: eò quod ab eo esset Filius & à Filio Spiritus sanctus, & præterea nõ distingueretur à Patre, quia inter Patrem & Spiritum sanctum non esset tunc oppositio relatiua, ac proinde argumentum optime probaret implicare contradictionem Spiritum sanctum esse à solo Patre. Legitima tamen argumenti solutio est, si concedamus antecedens, & negemus consequentiam. Ad probationem verò negandum est, esse patrem rationem vtrobique. Etenim si Spiritus sanctus non procederet à Filio, nulla esset inter Filium & Spiritum sanctum oppositio: esto autem non procederet

Aliter dicitur exponi diuinitatem axioma.

Respondeo ad argumentum ad primum.

MOLL
D

deret immediatè à Patre, sed immediatè, quatenus procederet à Filio producto à Patre, esset oppositio relatiua inter patrem & Spiritum sanctum, principij mediati ad id, quod mediatè est à tali principio: sicut inter nepotem & auum est oppositio relatiua. Itaque negari tunc non posset in Patre aeterno relatiuè suppositum Patris & Spiritus sancti, per quam, & per aliam, quæ ex parte Spiritus sancti responderet, mutuo se respicerent, opponerenturque relatiuè suppositum Patris & Spiritus sancti: sicut supposita aui & nepotis in humanis mutuo sese respiciunt, relatiuèque opponuntur, quæ oppositio esset factis, vt supposita Patris & Spiritus sancti distinguerentur realiter inter se, iuxta vtriusque expositionem axiomatis supra traditam. Quod si in antecedente argumenti oppositi diceretur, si per impossibile Spiritus sanctus ita esset à solo Filio, vt neque mediatè esset à Patre, tunc negandum esset antecedens, nec probatio illius subiuncta id probat. Præterea manifestam inuoluit contradictionem, Spiritum sanctum esse à Filio, & non esse, saltem mediatè à Patre: cum contradictionem implicet, esse Filium, à quo procedat Spiritus sanctus, & non esse Patrem, à quo immediatè sit Filius, & mediatè Spiritus sanctus. Vnde parum esset curandum, quid ex tali antecedente concluderetur.

A consequentia; neganda est secunda, qua inferitur, non minus distinguendum fore ab Spiritu sancto, quam distinguatur modò. Ratio autem, quare neganda sit, ea est. Quia Spiritus sanctus tunc non esset alius à Filio: sicut enim Filius modò est vnus, esto non distinguatur à spiratore, eò quòd spirator non sit alius à Filio: ita tunc esset vnus, esto non distinguerentur ab Spiritu sancto: eò quòd ea hypothefi data, Spiritus sanctus non esset alius à Filio.

B Ad quartum neganda est minor: est enim relatiua oppositio, ordòque originis inter paternitatem & filiationem ex vna parte, & spirationem passiuam ex alia, ratione spirationis actiue adiuncta ac superuenientis paternitati ac filiationi.

C Ad primam confirmationem, iuxta primam expositionem axiomatis, dicendum est, quemadmodum natura humana in Socrate, & natura humana in Platone, habet quòd distinguatur realiter, à differentia indiuiduante adiuncta, tamquam à forma superueniente, ac proinde in genere causæ formalis, eò modo quo r. lib. Physicorum explicatum est, existentiam materię causari à forma substantiali in genere causæ formalis: ita spirationem actiuam esse, non causam (quia in diuinis non est causa) sed rationem ad modum causæ formalis, quare Filius, qua Filius, distinguatur realiter ab Spiritu sancto. Iuxta secundam verò expositionem dicendum est, Filium, quæ Filius, non ab spiratione actiua, sed à filiatione, habere quòd distinguatur realiter ab Spiritu sancto, quatenus tamen filiatio est talis natura, vt constituat suppositum à quo est Spiritus sanctus, ac proinde vt habeat annexam spirationem actiuam, cuius naturæ non esset filiatio, si Spiritus sanctus à Filio non procederet, & idèò facta hypothefi, quòd Spiritus sanctus à Filio non procedat, filiatio non distingueret Filium ab Spiritu sancto.

D Ad secundam confirmationem dicendum est, disparatè esse rationem in diuinis, & in creatis, vt explicatum est. Cætera namque quæ in creatis disparata sunt, in diuinis non distinguuntur propter omnimodam simpliciter, actualitatem, illimitatamque perfectionem diuinam, sed ea tantum distinguuntur in diuinis, inter quæ venitur oppositio in sensu explicato, seclusaque oppositione non esse maior ratio, quare filiatio & spiratio passiuæ distinguerentur inter se, quam paternitas & spiratio actiua, cum, seclusa oppositione, hæc duæ posteriores rationes formales æquè disparatè videantur inter se, ac duæ priores.

E Ad quintum negandum est antecedens, ex hypothefi quòd Spiritus sanctus non procederet à Filio: sicut enim processio actiua per intellectum, & processio actiua per voluntatem non repugnant eidem personæ, esto vna processio supponat aliam: ita processiones passiuæ non repugnant, si neutra persona ita procedens esset ab alia.

F Ad Anselmum, vel dicendum est loqui de distinctione virtute, vel loqui de naturate & processione vt modò sunt, quo pacto est inter eas oppositio in sensu explicato, ex ipsarumque natura est, quòd Spiritus sanctus sit à Filio.

Ad sextum negandum est, ea hypothefi data, futurum vt Spiritus sanctus esset alia persona à Filio. Licet enim vterque haberet rationem personæ, vt probat argumentum, ac proinde in Filio & Spiritu sancto essent duæ rationes personæ, non tamen essent duæ personæ, neque vnus esset persona distincta ab alio: eò quòd ad pluralitatem personarum non satis sit pluralitas rationum perso-

Ad secundam.

Ad quartum.

Ad primam confirmationem.

Ad secundam confirmationem.

Ad quintum.

Ad sextum.

Ad tertium.

Molina in D. Thom.

na, sed necessaria etiam sit pluralitas substantiarum A
 indiuiduarum, seu incommunicabilium, ac subsi-
 stentiarum, quæ esse nequit sine distinctione reali
 vnius substantiæ ab alia. Itaque sicut in Christo est
 ratio personæ naturæ diuinæ, & ratio personæ natu-
 ræ humanæ (est enim indiuidua substantia naturæ
 diuinæ, & indiuidua substantia naturæ humanæ, li-
 cêt quod Christus indiuidua, id est, incommunica-
 bilis, substantia sit naturæ humanæ, non habeat ex
 propriis naturæ humanæ, sed ex Verbo diuino, quod
 est hic homo à natura singulari humana, quam ha-
 bet vnitam, incommunicabilitatem verò habet ex
 se: non tamen sunt duæ personæ, quia non sunt duæ
 substantiæ indiuiduæ, sed vna tantum propter vni-
 tatem substantiæ: ita Filius & Spiritus sanctus ha-
 berent duas rationes personæ, non tamen essent
 duæ personæ, sed vna tantum. Quo loco aduerte,
 eodem modo teneri aduersarios soluere simile ar-
 gumentum, quod tunc contra eos posset fieri, de
 Patre & spiratore: esset enim tunc spirator quid in-
 communicabile, eò quod soli Patri conueniret, ac
 proinde haberet rationem personæ.

ARTICVLVS III.

Virum Spiritus sanctus procedat à Patre
 per Filium.

Affirmans
 conclusio in
 quo sensu sit
 vera.

ONCLVSIO affirmat, eamque admit-
 tit Concilium Florentinum in literis
 sanctæ vniõnis. Ex dictis verò art. præ-
 cedente disputatione 2. patet, in quo
 sensu sit vera, & asseratur à Sanctis. Si enim specte-
 mus Filium quatenus à Patre habet eandem vim
 spiratuum numero, quæ est in Patre, dicendum est
 Spiritum sanctum procedere ab vtroque immediatè,
 & simul etiam quodammodo à Patre per Filium,
 quatenus Filius per virtutem acceptam à Patre spi-
 rat. Itaque, vtrique supposito tribuitur spiratio im-
 mediata, sed supposito Patris, simul etiam quodam-
 modo mediata, quatenus Filio communicauit eam-
 dem virtutem numero, qua vterq; spirat immediatè.

Spiritum
 sanctum esse
 à filio per 1. a-
 gram non sit
 concedendum.

Dubium est, vtrum hæc etiam sit concedenda,
 Spiritus sanctus est à Filio per Patrem? D. Th. hoc loco
 ad vltimum videtur eam negare. Durandus verò in
 1. d. 1. q. 3. & Torres hoc loco censent posse in hoc
 sensu concedi, id est, per virtutem acceptam à Patre:
 quemadmodum concedimus, Prætozem operari per
 regem, id est, per facultatem communicatam à rege.
 Et quidem placet quod dicunt, quamuis propositio
 sine distinctione non sit concedenda.

An sit ad-
 mittendum
 Spiritum san-
 ctum esse prin-
 cipaliter,
 aut proprie à
 patre.

Dubitatur etiam, vtrum concedendum sit, Spiri-
 tum sanctum esse principaliter à Patre, & esse pro-
 prie à Patre? D. Augustinus 1. 5. de Trinit. cap. 17. &
 26. in hoc sensu affirmat Spiritum sanctum esse prin-
 cipaliter à Patre, quod Pater à se habeat, vt produ-
 cat Spiritum sanctum, Filius verò non à se, sed à Pa-
 tre id accepit per generationem. Cum enim cap.
 17. prius dixisset, Spiritum sanctum principaliter pro-
 cedere à Patre, subiunxit: Ideo addidi principaliter,
 quia & de Filio Spiritus sanctus procedere reperit-
 tur: sed hoc quoque illi Pater dedit. Hieronymus
 etiam, aut quicumque alius eius operis est autor,
 tom. 4. in expositione Catholice fidei, Nicenique
 symboli, scribens ad Cyrillum in eodem sensu ait:
 Credisus in Spiritum sanctum, qui de Patre processit
 proprie. Et inferius: Spiritum sanctum verum Deum
 inuenimus in Scriptura, & de Patre proprie esse. Ve-
 rum licet hi Patres in sensu explicato eo modo lo-
 quantur, numquam tamen est concedendum, Spiri-

tum sanctum minus principaliter, aut minus pro-
 prie procedere à Filio, neque id ipsi vquam con-
 cessissent. Non etiam videtur vsurpandus modus il-
 le loquendi, sed pie exponendus.

ARTICVLVS IV.

Virum Pater & Filius sint vnum principium
 Spiritus sancti.

DISPUTATIO I.

ONCLVSIO affirmat. Eam probat D. Pater & Fi-
 lius sunt vnum prin-
 cipium Spiritus
 sancti.

Thom. quia in diuinis omnia sunt vnum
 inter quæ id non impedit relationis op-
 positio: sed Pater & Filius non opponun-
 tur relatiuè in hoc, quod sint principium Spiritus
 sancti: ergo Pater & Filius sunt vnum Spiritus san-
 cti principium.
 Aduerte, conclusionem propositam eo modo,
 esse de fide. Definita namque fuit in Concilio Lug-
 dunensi cap. Fidei. de summa Trinitate & fide Ca-
 tholica lib. 6. vbi sic habetur: Spiritus sanctus eterna-
 liter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus prin-
 cipis, sed tanquam ex vno principio, non duobus spiri-
 tionibus, sed vna spiratione procedit. Et inferius: Dam-
 namus omnes qui temerario ausu præsumserint asse-
 re, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tanquam ex
 duobus principis, & non tanquam ex vno procedat.
 Et in Concilio Florentino in literis sanctæ vniõnis
 his verbis: Spiritus sanctus sum esse subsistens habet
 ex Patre simul & Filio, & ex vtroque æternaliter tan-
 quam ab vno principio, & vnica spiratione procedit.

DISPUTATIO II.

Virum hæc sit propria, Pater & Filius sint vnum
 principium Spiritus sancti.

Diuus Thomas hoc loco refert sententiam quo-
 rumdam, qui dicebant, prædictam propositi-
 onem non esse propriam. Ducebantur in hæc
 sententiam, quoniam cum nomen, principium Spiri-
 tus sancti, non sit nomen personæ, sed cuiusdam
 proprietatis communis Patri & Filio, dicebant non
 esse nomen substantiuum, sed adiectiuum: vnum
 verò adiectiuum non determinat aliud, sed vtrum-
 que determinat substantiuum: quare cum in hæc
 propositione, Pater & filius sint vnum principium
 Spiritus sancti, ponantur duo adiectiua à parte præ-
 dicati, videlicet, vnum, & principium: de Patre verò
 & Filio non sit verum dicere quod sit vnus, propo-
 sitio non erit vera, nisi dixit, vnum, sumatur aduer-
 bialiter, ac sit sensus, Pater & Filius sunt vnum
 principium Spiritus sancti, id est, vno modo principium:
 quæ locutio est impropria. In eo ergo sensu dicunt
 propositionem vsurpatam esse à Sanctis, & esse ve-
 ram, impropriam tamen.

Hanc sententiam impugnat D. Thomas. Primò,
 quia si propositio illa in eo sensu concederetur, &
 affirmaretur à sanctis Patribus, concederetur etiam
 hæc, Pater est duo principia Filij & Spiritus sancti,
 id est, duobus modis principium, nempe per
 intellectum, & voluntatem, generando, & spiran-
 do: eam tamen non concedunt. Secundo, quia li-
 cêt nomen, Principium, significet proprietatem, si-
 gnificat tamen eam substantiuè, quemadmodum
 nomina, pater, dominus, & cæc. sunt nomina sub-
 stantia. Atque inde sumit rursus argumentum
 ad con-

ad confirmandam conclusionem propositam, quia nomina substantiva non dicuntur in plurali, nisi forma, quam in concreto significat, multiplicetur in iis, de quibus dicuntur: quare cum vis spiritalis, spiritalis activa, quam hoc nomen substantivum, principium Spiritus sancti, de formali significat, sit eadem numero in Patre & Filio, certe quemadmodum haereticum est dicere, Patrem & Filium esse plures Deos, orthodoxum vero esse unum tantum Deum, eod quod Deitas, quam substantivum, & in concreto nomen Deus significat, non multiplicetur in Patre & Filio: sic etiam falsum erit, Patrem & Filium esse plura principia, verum autem atque orthodoxum, esse unum tantum principium Spiritus sancti. Confirmatur autoritate Augustini 5. de Trinitate cap. 14. dicens: Sicut Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unum principium creaturarum: ita Pater & Filius sunt unum principium Spiritus sancti.

Gregorius Ariminensis in 1. distin. 12. quaestione 1. & quidam alij quos citat, ex quodam alio capite censent, eamdem propositionem in rigore, & iuxta proprietatem sermonis, atque adeo simpliciter esse falsam: nempe quia, licet nomen illud, principium Spiritus sancti, substantivum sit, significetque de formali eadem numero spirationem activam Patri & Filio communem, quia tamen supponit pro suppositis Patris & Filij, quae sunt plura, censent simpliciter ac in rigore Patrem & Filium esse plura principia Spiritus sancti, esto eadem vi spiritalis, eademque spiratione activa numero Spiritum sanctum spirent. Addunt vero, ad Sanctis concedi & asseuerari Patrem & Filium esse unum principium Spiritus sancti, quia vno modo, & tamquam unum principium sunt Spiritus sancti. Id quod explicant in hunc modum. In rebus, inquit, creatis nunquam plura principia concurrunt ad eundem effectum producendum, nisi vel diverso modo concurrant, vel effectus plus sit ab utroque principio, quam ab altero tantum: quia ergo Spiritus sanctus eodem modo est à Patre & Filio, neque plus est ab utroque, quam ab altero tantum, fit, inquit, ut quamuis simpliciter Pater, & Filius non sint unum principium Spiritus sancti, sed plura, dicantur tamen habere instar vnius principij. Eaque ratione volunt, ut Concilium Lugdunense & Florentinum, licet definiunt Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio vna spiratione, non tamen definiunt Patrem & Filium esse unum principium Spiritus sancti, sed Spiritum sanctum esse à Patre & Filio tamquam ab vno principio.

Sententia haec temeraria est profecto, & parum clara in fide, ne aliquid amplius dicam. Luce enim clarius constat, mentem viri usque Concilij fuisse definire, Patrem & Filium esse unum tantum principium Spiritus sancti, quod erat dubium, neque dictionem istam, tamquam, à Concilio fuisse appositam ad diminuendum, sed ad declarandum: quem admodum ponitur, quando dicimus, omnes creaturae sunt à tribus personis divinis, non tamquam à tribus causis, sed tamquam ab vna causa. Se loquitur D. Ioannes 1. cap. de Christo, cum ait: Videmus gloriam eius, gloriam quasi emigeniti à Patre. Adde, quod Concilium Florentinum tollit omnem ambiguitatem: ante illa enim verba in eisdem literis sanctae unionis praemisera verba, quae sequuntur: Latini affirmaverunt, non se hac mente dicere Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio, quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes, sed ut unum tantum asserant esse principium, vnicamque spirationem Spiritus sancti: prout haecenus asseruerunt. Quod si aduersarij Molina in D. Thoma.

A respondeant, Concilia definiuisse quidem Patrem & Filium esse unum tantum principium, at tamen improprie fuisse locuta, intellexisseque, id est, vno tantum modo, proprie vero ac in rigore concedendum esse Patrem & Filium esse plura principia propter pluralitatem suppositorum, sane ea sententia erronea erit, autoritateque Ecclesiae detrahet. Ex ea namque sequitur, Ecclesiam, quae ut Paulus 1. ad Timotheum 3. ait, Columna & fundamentum est veritatis, in re tanti momenti absque vlla explicatione ac distinctione, eam propositionem tamquam veram, firmamque fide tenendam definiuisse, quae simpliciter, ac in rigore, proprietateque sermonis, esset falsa: id quod esset, Ecclesiam suis definitionibus ansum potius errandi hominibus praebere, quam eos ab erroribus liberare.

B Ut autem pateat propositionem à Concilio definitam simpliciter, ac in rigore esse verissimam, ut etiam lucem multis alijs propositionibus afferamus, sciendum est: Hoc esse discrimen inter nomina concreta adiectivum, & substantivum sumpta. Quod ut adiectiva nomina dicantur pluraliter, satis est pluralitas suppositorum, nec necessaria est pluralitas significati formalis: ut vero substantiva dicantur pluraliter, requiritur tum pluralitas suppositorum, tum etiam significati formalis. Ratio huius regulae est, quam egregie tradit Scotus in 1. d. 12. q. 1. quae ut intelligatur in primis suppono. Perinde esse dicere in plurali numero, Socrates & Plato sunt albi, ac dicere Socrates & Plato sunt plures albi, ut de se est manifestum: numerus namque pluralis ad significandam, denotandamque pluralitatem rei per nomen significatam, est inuentus. Quod fit, ut idem iudicium sit ferendum de propositionibus, in quibus termino concreto iungitur nomen numerale, siue id commune sit omnibus numeris, ut sunt nomina, plures, multi, siue significet certum ac determinatum numerum, ut significant nomina, duo, tres, & cetera, & de iis propositionibus, in quibus nomen concretum praedicatur in plurali, nullo apposito nomine numerali: quippe cum haec posteriores propositiones illis saltem aequipolleant, in quibus iungitur nomen numerale, numeris omnibus commune.

C Quo facto fundamento, hanc rationem regulam propositam reddit Scotus: Duo, inquit, adiectiva ita sunt affecta, ut neutrum determinet alterum, sed utriusque determinet substantivum, ut patet, quando dicimus, Socrates est musicus albus. Sensus namque est, & Socratem esse musicum, & esse album. Quia ergo, inquit, adiectiva eius sunt natura, ut non se determinent mutuo, sed determinent substantivum, efficitur, ut quando concreto adiectivo additur à parte praedicati nomen numerale adiectivum, neutrum determinet alterum, sed ambo determinent substantivum, aut substantiva, quae sunt à parte subiecti. Atque hinc, inquit, est, ut sensus huius propositionis, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres aeterni, sumpto nomine aeterni, adiectivum, sit hic, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres (ubi vides pluralitatem non cadere supra significatum formale nominis adiectivi, aeterni, sed supra substantiva posita à parte subiecti) sunt, inquam, tres, & eorum quivis est aeternus, ad quod impertinens est, an eadem numero aeternitate, an alia, atque alia sint aeterni. At vero quia quando concreto substantivo à parte praedicati iungitur nomen numerale, fertur in substantivum, cum eoque constructur, denotat pluralitatem, non solum in significato materiali, pro quo substantivum, qui iungitur, supponit, sed etiam in significato formali. Quare haec est haeretica, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt plures Dei, aut plures Domini: quia terminus numeralis cadens supra

Discrimen concretorum nominum substantivum, & adiectivum sumptorum ut pluraliter dicatur.

Q 1 supra

supra nomina substantiua, *Dij*, & *Domini*, denotat pluralitatem in Deitate, & in ratione dominij, quæ in suppositis diuinis nulla ratione multiplicantur.

Sciendum est vterius, esse controuersiam non parua, pro quo supponant immediatè nomina hæc substantiua, *principium Spiritus sancti*, & *spirator*. Quæ difficultas ex parte ab hac alia pendet, An sicut ex essentia diuina, & paternitate nostro intelligendi more constituitur Pater, qui est vnum per se, intrinsecè includens Deitatem, realiter verò distinctus per paternitatem à Filio & Spiritu sancto, eodemq; modo constituuntur Filius & Spiritus sanctus ex eadem Deitate, & suis proprietatibus personalibus, filiatione videlicet, & spiratione passiuæ: sic etiam ex essentia diuina & spiratione actiua constituitur spirator, relatiuè oppositus Spiritui sancto, qui similiter sit vnum per se. Verùtamen quia communis est Patri & Filio, nec sit persona, nec suppositum, sed indiuiduum, quoddam subsistens: sicut etiam Deus, aut hic Deus vt concretum quoddam est à natura diuina singulari, nec persona est, nec suppositum, sed indiuiduum quoddam subsistens tribus personis diuinis commune, & vnicuique eorum intrinsecum.

Ochamus, & Gabriel in 1. dist. 12. quæstione 1. & quidam alij affirmant, nomina illa substantiua, *principium Spiritus sancti*, & *spirator*, supponere immediatè pro illo indiuiduo subsistente Patri & Filio communi, quod est vnicum principium quod Spiritus sancti, rationeque illius veram esse hanc propositionem, *Pater & Filius sunt vnum tantum principium Spiritus sancti*: quia sunt illud indiuiduum, quod est vnicum Spiritus sancti principium. Quatenus verò eadem nomina supponunt mediatè pro Patre & Filio, quæ sunt plura supposita secundum rem inter se distincta, quorum cuius verè conuenit, vt sit principium quod Spiritus sancti & spirator, dubitant an in rigore, ex proprietatèque sermonis, concedendum simul sit, Patrem & Filium esse etiam plura principia Spiritus sancti, pluresque spiratores. Propenduntque in partem affirmantem, licet addant, quia verè sunt etiam vnum principium propter illud indiuiduum subsistens Patri & Filio commune, non esse in vsu modum loquendi, qui concedit esse plura principia, idque propter hæreticos, & ne detur occasio errandi simplicibus: eò quod in rebus creatis valere soleat talis consequentia, hæc sunt vnum principium huius rei, ergo non sunt plura principia. Quod idem iudicium ferendum censent hi autores de his propositionibus, *Pater & Filius sunt plures spiratores*, sunt plura principia Spiritus sancti, in quibus à parte prædicati ponitur nomen substantiuum, ac de his, *Pater & Filius sunt plures spirantes, aut spirant Spiritum sanctum*, in quibus participium, *spirantes*, & verbum *spirant*, sumuntur adiectiuè.

Sunt qui stoachentur aduersus hos Doctores eò quod in diuinis constituent illud indiuiduum subsistens commune Patri & Filio, nostro intelligendi more constitutum ex essentia & spiratione actiua. Videnturque asserere, spiratorem esse concretum deductum solum à relatione spirationis actiua Patri & Filio communi, quasi nomen, *spirator*, de formali eam relationem, præcisè consideratam ab essentia, significet: cum tamen vocabula, *Pater*, *Filius*, & *Spiritus sanctus*, vt ex dictis quæst. 28. art. 2. disp. vltima est manifestum, essentiam simul, & relationem dicant de formali.

Argumentatur verò aduersus Ochamum & Ga-

brilem. Primò, quia id est ponere quæcunq; in diuinis. Secundò, quia sequeretur Spiritum sanctum non immediatè procedere à Patre & Filio, sed ab illo constituto vtrique communi. Tertiò, quia sequeretur Spiritum sanctum à nulla persona immediatè procedere, sed ab illo constituto, quod non est persona. Quartò, quia Scriptura Ioa. 1. affirmat Spiritum sanctum procedere à Patre, non verò ab illo constituto. Et ad Galat. 4. Spiritum sanctum esse spiritum Filij, non verò illius constituti.

Quintò, addunt alij, spiratio actiua aduenit, nostro etiam intelligendi more, Patri & Filio iam constitutis ex essentia & relationibus paternitatis & filiationis: ergo neque cum Patre & Filio, neque cum eorum essentia constituere potest vnum per se.

Sextò, constitutum illud neque est indiuiduum naturæ diuinæ, neque indiuiduum contentum sub persona diuina in commune: cum ergo in diuinis non aliud sit admittendum indiuiduum, quàm naturæ diuinæ, aut personæ in commune, consequens est, vt reiciendum omnino à diuinis sit constitutum ex essentia & spiratione actiua.

Septimò, constitutum illud, si sit admittendum, commune quippiam erit duobus suppositis diuinis, nempe Patri & Filio: ergo non erit indiuiduum in se, ac proinde neque illi conueniet ratio indiuidui, quæ est, esse indiuiduum in se, & diuini à quocumq; alio.

Sit nihilominus prima conclusio. Non videtur negandum, spiratorem esse vnum per se ac subsistens, ex essentia diuina & relatione spirationis actiua constitutum, quod idcirco indiuiduum sit, & non persona, quod Patri & Filio sit commune. Probatur, quoniam in diuinis datur ratio spiratoris, seu spirantis actiua, Spiritui sancto relatiuè opposita, Patrique ac Filio per identitatem realem ac formalem communis. Etenim cum Spiritus sanctus, relatiuè quoddam sit, habere debet correlatiuum: hoc autem non est Pater & Filius, quæ Pater & Filius sunt, eò quod, quæ Pater & Filius, sint duæ res realiter inter se distinctæ, adiuicemque relatiuè oppositæ, non verò Spiritui sancto, nisi secundum rationem spirantis seu spiratoris vtrique communem, in qua sunt vnicum, simplicissimum Spiritus sancti principium, vt Lugdunenfe & Florentinum Concilium definiunt. Neque video quis neget; aut negare possit, rationem illam Patri & Filio comunem, per quam Spiritui sancto, tamquam ab ipsis spirato relatiuè opponantur. Hoc ita constituto peto: vel ratio illa includit essentiam, vel non: non est dicendum eam non includere, quippe spirator non per relationem tamquam per principium quod, sed intrinsecè per essentiam tamquam per principium nostro intelligendi more remotius, & per voluntatem tamquam per principium proximum spiret Spiritum sanctum: ergo essentiam includit. Et cum spiratoris ratio relatiua sit Spiritui sancto relatiuè opposita, vtiq; adder relationem spirationis actiua, ac proinde erit quippiam intrinsecè constitutum ex essentia & spiratione actiua, non secus ac Spiritus sanctus ex eadem essentia & spiratione passiuæ nostro intelligendi more est constitutus. Ratioque ipsa postulat, vt sicut vnum relatiuum diuinum, Spiritus sanctus scilicet, essentia includit & addit spirationem passiuæ, ita alterum eadem essentiam includat, & addat spirationem actiuam. Vterius peto, vel ratio spiratoris, nostro intelligendi modo ita constituta, est vnũ per se, vel vnum per accidens: non est affirmandum esse vnum per accidens: tum quia in diuinis omnia sunt vnum simplicissimum, inter quæ non est oppositio relatiua, vt inter essentiam & spirationem actiuam non datur

Principium Spiritus sancti, & spirator, pro quo supponant, & an sit quidpiam constitutum ex essentia & spiratione actiua.

Ocham, & Gabrielis opinio.

Qui censent spiratorem non esse indiuiduum constitutum ex essentia & spiratione impugnant Ochamum.

MOL
D

1. Causa Spiratorum est per se & subsistens ex essentia & spiratione actiua communis.

ens autem per accidens appellari nequit vnum simplicissimum, imò neque vnum simpliciter, sed vnum cum addito, & secundum quid: tum etiam quoniam cum Pater & Filius in se sint duae res realiter distinctae adinuicemque relatiue oppositae, neque sit alia ratio formalis, in qua sint vnum principium Spiritus sancti, quam ratio spiratoris (sicut non est alia ratio, in qua tres personae diuinae sint vnum principium creaturarum, quam ratio Dei, quae Deus est, in qua tres personae diuinae sunt vnum) sanè si spiratoris ratio non esset vnum per se, sed per accidens, Pater & Filius non essent vnicum simplicissimum Spiritus sancti principium, sed vnum dumtaxat per accidens, contra definitiones Ecclesiae in Conciliis Lugdunensi, & Florentino.

Spirator est vnum per se subsistens.

Est ergo ratio spiratoris vnum per se, constitutum ex essentia & spiratione actiua, ac proinde est quippiam subsistens: non quidem in ea acceptione, qua subsistens & suppositum idem sunt, sed in ea, qua diuinam essentiam dicimus esse quid subsistens, hoc est, existens independens à quocumque alio, cui quasi inexistat. Etenim, quod diuinam essentiam includit, subsistens hoc modo est: quare si spiratoris ratio essentiam diuinam includit, subsistens erit in acceptione, de qua loquimur. Possumusque idem confirmare, quoniam si per impossibile non esset in Deo ratio Patris & Filij, nec processio per intellectum, sed solum per voluntatem, non minus spirator actiue subsisteret sine Patre ac Filio, quam modo subsistat Spiritus sanctus.

Quo loco, antequam ad postremam conclusionis partem accedamus, obserua, cum quaest. 29. art. 2. disputat. 3. ostenderimus, relationes diuinas, praecise consideratas ab essentia, non subsistere, sed cum essentia constituere quippiam subsistens peculiari sua subsistentia, sanè si vocabulum *spirator*, aut *spirans*, solum esset concretum ab spiratione actiua praecise considerata ab essentia, non significaret indiuiduum subsistens Patri & Filio commune, sed de formali diceret solum relationem nequaquam subsistentem, supponeretque immediatè tamquam pro subsistentibus, & immediatè spirantibus, vt quod, pro Patre & Filio: vnde haec propositio, *spirans spirat Spiritum sanctum*, esset quasi per accidens, & quodammodo vt haec, *album (ostenso Petro) ambulat*: quia non spirans, quae spirans, sed Pater & Filius, quibus superuenit relatio spirantis, & pro quibus nomen *spirans*, tamquam pro spiratoribus, vt quod, supponeret immediatè, spirarent Spiritum sanctum, idque non per spirationem ipsam actiuam tamquam per principium quo, sed per essentiam & voluntatem, intrinsecas quidem Patri & Filio, non verò spiranti, quatenus spirans est. Quocirca non satis videb, qua nam ratione Pater & Filius dici possint vnicum principium spirans, vt quod Spiritum sanctum, vt Ecclesia dicit ac esse definit, si non dicatur nomen, *spirans*, significare immediatè quippiam in sua ratione formali includens simul essentiam ac spirationem actiuam, in quo Pater & Filius sint vnicum principium quod Spiritus sancti, licet in se sint plures res & plura supposita, quorum quoduis, quatenus cum altero in illa ratione formali conuenit, Spiritus sancti spirat.

Obserua etiam, quosdam ex iis, quibus cum disputamus, asserere, essentiam esse de intrinseca ratione cuiusque relationis diuinae, eaque de causa singulas relationes diuinas subsistere: data autem ea opinione, nescio quo pacto defendere possint, singulas personas diuinas nostro intelligendi more constitui ex essentia & relatione, spiratorem, verò non

A item. Praterca non video, qua ratione defendere valeant, relationem spirationis actiuae non esse subsistentem, formalèque spiratoris non esse quippiam subsistens, vt quidam eorum defendere videntur.

Denique in postrema conclusionis parte diximus, rationem spiratoris, seu spirantis, esse indiuiduum quoddam, & non personam, eò quod Patri & Filio sit communis. Et quidem quod nec persona, nec suppositum sit, omnes concedunt, neque sine aperto errore posset negari: quandoquidem de ratione suppositi, ac personae sit esse quippiam incommunicabile: ratio autem spiratoris communis sit per identitatem realem ac formalem Patri & Filio: quippe cum Pater spirator sit Spiritus sancti, & Filius similiter. Quod verò indiuiduum sit, video negari à quibusdam ex contraria sententia autoribus: sed nescio qua probabilitatis specie, nisi pro eodè vsurpent indiuiduum & suppositum, ac similiter neget, essentiam diuinam esse indiuiduum quoddam, propter communicabilitatem realem qua absque vlla sui diuisione communis est tribus personis diuinis, quae communitas licet rationem suppositi tollat, non tamen indiuidui simpliciter, vt communis Doctorum sententia affirmat. Possumusque in hunc modum argumentari. De quacumque ratione formali, siue illa diuina, increataue sit, siue creata, verum est dicere, vel est diuisa in multa, vel non est diuisa: si non sit diuisa, est indiuiduum: quia diuisa in se & diuisa à quocumque alio, quod in numero secum ponat, idque siue simul sit natura communis communitate reali absque vlla sui diuisione, vt sunt, essentia diuina, hic Deus, spirans, seu spirator, siue non: vel est diuisa in multa, & tunc est natura propriè vniuersalis, communitate sola rationis illis multis communis, in quibus est diuisa, qualis est natura humana cõparatione Socratis & Platonis: cum ergo ratio spiratoris, seu spirantis, diuisa in multis non sit: consequens est, vt indiuiduum quoddam sit, neque id aduersarij possint negare, sicut negare nõ possunt, spirationem actiuam, in abstracto significatam, esse indiuiduum relationis diuinae. Quod autem in controuersiam vocari potest, solum est, an cum spirationis ratio indiuiduum sit reali communitate minus late patens, quam essentia diuina: eò quod commune solum sit Patri & Filio, essentia verò communis etiã sit Spiritui sancto: an, inquam, sit indiuiduum intrinsecè includens essentiam, adensque relationem spirationis actiuae per quam essentia quodammodo restringatur, ita vt spirans indiuiduum sit relatiuum sub Deo essentialiter collocatum Spiritui sancto, cui relatiue opponitur, contra diuisum, sicut etiam Spiritus sanctus indiuiduum est sub Deo essentialiter collocatum, & spiranti cui relatiue opponitur, atque ad eodè Patri & Filio quibus spirantis ratio conuenit, contra diuisum: an verò sit indiuiduum dicens solum de formali relationem spirationis praecise significatè ab essentia, ita vt spirans essentialiter & intrinsecè non sit Deus, sed solum per identitatem realem ac formalem, atque haec enunciatio, *spirans est Deus*, similis quodammodo sit huic, *rationale est animal*. Nos, quod primo loco dictum est, verum putamus, idque credimus sufficienter probari iis, quae à nobis haecenus dicta sunt: aduersarij autem secundum verum arbitrantur.

Spirator non persona, sed indiuiduum commune Patri & Filio.

C Antequam secundam conclusionem subiiciamus, diluenda sunt duae obiectiones. Prima est, quae quinto loco fuit à principio proposita, sed in hunc modum claris confici potest. Relationes paternitatis & filiationis, nostro intelligendi modo cum funda-

mento

1. Obiectio.

mento in re, antecedunt spirationem actiuam: eod quod illa sint habitudines eius, à quo alius, & qui ab alio per intellectum, spiratio uero actiua & passua sint habitudines eius à quo alius & qui ab alio per uoluntatem, & operatio uoluntatis supponat operationem intellectus, ut artic. 2. disputat. vltima ostendimus: cum ergo paternitas ante aduentum spirationis actiuae constituat cum essentia vni per se & filiatio similiter: efficitur planè, ut spiratio actiua cum eadem essentia non constituat vnum per se.

Obiectio.

Secunda est, quando tres gradus metaphysici se habent ordine quodam, ut se habent viuens, sensitiuum & rationale, sanè duo extremi sine intermedio, ut rationale & viuens, non constituunt vnum per se: quare cum essentia, paternitas, & spiratio actiua cum inter se ordinem seruent in Patre, ut essentia præintelligatur paternitati, & paternitas spirationi actiuae, sequitur ex essentia & spiratione actiua non constitui vnum per se.

Ad primam obiectionem.

Ad primam harum obiectionum concessa maiori, & minori, neganda est consequentia. Quomodum enim, quod paternitas & filiatio præintelligantur aduenire essentia: non tollit, quin spiratio passua, quæ nostro intelligendi more aduenire intelligitur posterius eidem essentia, cum ea constituat Spiritum sanctum, qui est vnum per se: sic etiã illud idem non impedit, quominus ex spiratione actiua & essentia constituantur spirator, qui sit vnum per se. Etenim commune est diuinis relationibus, ut singulae cum essentia constituant vnum per se, nihil impediens alia, quæ nostro intelligendi modo præaduenire intelligatur, constitueretque cum eadem essentia vnum per se. Præsertim cum ea relatio, quæ posterius aduenire intelligitur, immediate sit vnum cum essentia, eidemque quasi coniungi intelligatur, & nõ prius relationi, & per relationem essentia. Tamen quia neque cum relatione, neque cum essentia habet oppositionem, cum utraque sit idem atque vnum per se.

Ad secundam.

Ad secundam bene respondet Ochamus, minorem solum esse veram, quando gradus illi talem seruant ordinem, ut tertius per secundum actuet, seu informet primum, ita videlicet, ut tertius sit actus immediatus secundi, & quasi medius primi: quæ sanè locum non habent in essentia & relationibus diuinis, in quibus nihil habet rationem actus aut partis, etiam metaphysicæ, vel comparatione alterius, vel comparatione suppositi, in quibus sunt, sed essentia immediate est idem cum quacumque relatione, ut in solutione præcedente dictum est.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio. Spirator communicat in essentia diuina cum Patre & Filio: neque ratio spiratoris ita est de intrinseca ratione Patris & Filij, ut est essentia diuina, sed quia spiratio actiua nihil cum Patre & Filio pugnat, quin potius eam sibi efflagitant, ratio spiratoris communis est per identitatem realem & formalem Patri & Filio, suapteque natura eam sibi vendicat, estque vnum per se tam cum Patre, quam cum Filio, qui in ratione spiratoris sunt vnum, tamen inter se, propter mutuam oppositionem, realiter suppositoque distinguantur.

Secunda conclusio elusio. Spirator in essentia communicat cum Patre & Filio, neque spiratoris ratio ita intrinseca illis est ut essentia.

Prima pars ex præcedente conclusione est notissima. Secunda autem ex eo probatur, quoniam cum generatio diuina sit per intellectum, spiratio uero per uoluntatem, prius nostro intelligendi more cum fundamento in re intelligitur aduenire essentiae relatio paternitatis, & filiationis, complexique intelligantur rationes Patris & Filij, quam intelligatur aduenire relatio spirationis actiuae & passuae, complexique ratio spiratoris & Spiritus sancti:

ratio ergo spiratoris, seu spirantis, minus est de intrinseca ratione Patris & Filij, quã tales sunt, quam sit essentia diuina. Etenim paternitas & filiatio quasi contrahunt & determinat ad esse Patris & Filij diuinitatem, quam præsupponunt, & idcirco Pater & Filius intrinsece eam includunt: rationem uero spiratoris, spirationemve actiuam, per quam ratio spiratoris completur, quia non præsupponunt, quin potius paternitas & filiatio ab ea in Patre & Filio præsupponuntur, numquam illam contrahunt ad esse Patris & Filij, quasi Pater & Filius intrinsece eam includant, sed solum sunt eam ea vnum re & ratione formali, eod quod inter spiratoris rationem, & rationes Patris & Filij nulla sit oppositio. Atque ex his reliquæ conclusionis partes sunt notissima, si hoc vnum addas. Quia Pater & Filius ante omnem actum uoluntatis diuinæ sibi vendicant essentiam diuinam, quam Pater Verbo per intellectum generatione aeterna communicat: essentia autem ita spectata fecunda est in illis ut per uoluntatem eis ipsis principium sit spirandi Spiritum sanctum: idcirco Patrem & Filium suapte natura sibi efflagitare relationem spiratoris, quæ ex natura rei idem sit cum prima & secunda persona adorandissima Trinitatis, ac proinde quid ipsis commune, in quo non minus sint vnum & idem, quam in diuina essentia. Illud obserua, licet apud dicamus, rationem spiratoris esse vnum per se cum Patre & Filio per omnimodam identitatem realem & formalem eura utroque: inepte tamen dici, constitutere vnum per se cum Patre & Filio: eod quod non detur tertia ratio quæ intrinsece includat rationem spiratoris & Patris ac Filij, quasi ex illis nostro intelligendi modo coalescens, eo pacto quo ex essentia & paternitate constitui, nostroque intelligendi modo quasi coalescere ratio Patris intelligitur.

Ad primum argumentum contrariæ opinionis, si intelligant id esse ponere in Deo quaternitatem rationum formalium virtute inter se distinctarum, quæ sint tantum tres res, & tres rationes formales secundum rem, rationemque formalem inter se distincta, concedendum id est, neque eam veritatem ipsi negant. Affirmit namque esse in Deo quatuor relationes reales, & tres tantum personas, atque vnã essentiam ipsis communem, quæ neque numerum rerum, neque rationum formalium cum illis facit. Si uero intelligant, id esse ponere quaternitatem rerum, aut rationum formalium, quæ secundum rem, aut rationem formalem inter se distinguantur, negandum est: antecedens. Id uero solum est quod Concilium Lateranense capite Damianus, de summa Trinit. & fide Catholica negat in Deo reperiri.

Ad secundum dicendum est, cum tertium illud constitutum sit idem secundum rem & rationem formalem cum Patre & Filio, nec numerum substantiarum: cum Patre & Filio efficiat (quemadmodum neque hic Deus, in Patre & Filio & Spiritu sancto intrinsece includatur, cum eis ponit in numero substantiarum, ut quæst. 29. artic. 2. disput. 3. ostensum est) & in super eadem essentia, & uoluntas fecunda ad productionem Spiritus sancti intrinseca sit non minus Patri & Filio, quam illi constituto: sanè non minus de Patre & Filio, quam de eodem constituto uerum est, quod producat Spiritum sanctum, ut principium quod, per essentiam & uoluntatem fecundam, quam habet intrinsecam tamquam per principium quo. Ut enim Socrates immediate intelligitur ut quod, & anima in eo inclusa (eod quod subsistat) intelligitur etiam ut quod: ita multo magis tam Pater & Filius, quam etiam illud constitutum, quod

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

MOLL
INDIA
D.

quod cum Patre & Filio est magis vnum, quam Socrates cum sua anima, neque vlla ratione ponit in numero cum illis, dicendi sunt producere immediate Spiritum sanctum, vt id quod producit.

Ad tertium. Ad tertium neganda est sequela: immediate namque procedit Spiritus sanctus, vt à principio quod, à Patre, & immediate à Filio, ac immediate ab illo constituto, quæ in ratione principij quod Spiritus sancti, non sunt plura principia, sed vnum tantum, vt ex sequentibus magis perspicuum fiet.

Ad quartum. Ad quartum ita est respondendum. Sicut Scriptura dum affirmat Spiritum sanctum procedere à Patre non negat procedere etiam à Filio: ita neque negat procedere à constituto illo, in quod Pater & Filius, in ratione principij Spiritus sancti, sunt vni. Eodemque pacto quemadmodum dum affirmat Spiritum sanctum esse Spiritum Filij, non negat esse etiam Spiritum Patris: sic non negat esse Spiritum eiusdem constituti.

Ad quintum. Quinto argumento satisfacimus respondendo ad obiectiones ante secundam conclusionem.

Ad sextum. Ad sextum dicendum est, esse indiuiduum contentum essentialiter sub natura diuina, seu sub Deo, quæ Deus est, & contra diuisum seu distinctum, ac relativiè oppositum Spiritui sancto: at verò esse commune per identitatem realem & formalem Patri & Filio, virtute solum ab eis distinctum: vt hæc omnia late ostensa sunt. Cum verò aduersarij negare non possint esse indiuiduum, illis explicandum erit, cuius natura, iuxta ipsorum opinionem, sit indiuiduum.

Ad septimum. Ad septimum, concessio antecedente de communitate per identitatem realem & formalem absque inclusione vnius in alio, vt explicatum est, neganda est consequentia. Quod enim commune est multis, quæ non sunt multa secundum idem, sed secundum aliud nomen, seu (quod idem est) quod commune est multis communitate reali, eo pacto, quo essentia diuina communis est tribus personis diuinis, vtique absque sui diuisione est illis commune, atque adeo communitas illa rationem indiuidui non tollit, vt hoc in Deo comparatione trium personarum diuinarum est manifestum.

DISPUTATIO III.

Aliquot regule, quibus propositiones aliquæ Catholica in hac materia inniuntur.

Nemo abstracta in diuina natura non supponit pro supposito.
 Vnt adhuc nonnulla adnotanda. Primum est, quemadmodum nomina essentialia in abstracto, vt Deitas, essentia diuina, aternitas, & cætera, propter modum significandi in abstracto, non supponunt pro suppositis diuinis, eaque ratione actus notionales, vt generare, generari, spirare, spirari, qui suppositis conueniunt, ratione suppositorum non verificantur de natura diuina in abstracto significata, vt ex Concilio Lateranensi cap. *Damnatus*, de summa Trinitate, & fide Catholica constat: ita etiam nomina abstracta, spiratio actiua, & vis spiratiua, propter eundem modum significandi, non supponere pro suppositis Patris & Filij, in quibus spiratio actiua, vtque ad spirandum reperiuntur, & cum quibus sunt idem. At verò, quemadmodum nomina substantiua concreta essentialia, vt Deus, & hic Deus, propter modum significandi in concreto supponunt, non solum pro natura singulari diuina subsistente, quam solum significant de formali, sed etiam pro suppositis, quibus etiam conuenit habere Deitatem, esseque per eam Deum, tamquam id

A quod est Deus, eaque ratione actus notionales, qui proprij sunt suppositorum, verificantur de Deo, & de hoc Deo, dicimus namque: *Deus generat: Deus spirat, Deus generatur, Deus spiratur*: sic etiam nomina hæc substantiua concreta, *principium Spiritus sancti, & spirator*, propter modum significandi in concreto, supponunt, tum pro spiratore actiue, qui, vt ostendimus, est indiuiduum subsistens Patri & Filio commune, & quem solum nomina illa immediate ac simpliciter significant, sed etiam pro suppositis Patris & Filij, quibus conuenit ratio spiratoris, principij Spiritus sancti, ac proinde producere, spirare, vt quod, Spiritum sanctum.

B Secundum est, esse hoc maxime adnotandum discrimen, inter nomen concretum substantiuum significans naturam vniuersalem communem multis, in quibus diuiditur, & multiplicatur, ac proinde comparatione quorum est vniuersalis, & nomen substantiuum concretum significans naturam, rationemve formalem communem multis, in quibus non diuiditur, nec multiplicatur, sed tota est in singulis, & tota in omnibus (qualia sunt nomina, Deus, & hic Deus, comparatione totius gloriosissimæ Trinitatis, spirator, & principium Spiritus sancti, comparatione Patris & Filij, qualia etiam essent nomina, hic homo, comparatione trium suppositorum diuinorum, & hoc album, comparatione trium subiectorum, si eadem humana natura assumpta simul fuisset à tribus suppositis diuinis & idem numero candor diuinæ virtute inhereret simul tribus subiectis.) Illud, inquam, esse maxime notandum discrimen, quod nomen concretum substantiuum significans naturam vniuersalem communem multis, in quibus diuiditur, supponit pro illis multis diuisiue. Quod si superueniat signum vniuersale, seu distributiuum, vt in hac, *omnis equus currit*, supponit pro illis copulatiue. Vnde sensus eius propositionis est, & hic equus currit, & hic, & ita de cæteris sub equo in commune contentis. Quod si nullum signum superueniat, sed propositio sit indefinita, vel superueniat signum particulare, supponit pro illis distinctiue. Quare sensus harum propositionum, *equus, aut aliquis equus currit*, est, vel hic equus currit, vel ille, vel alius de cæteris, quos equus communis complexu suo continet. Vnde efficitur, vt quando propositiones indefinitæ sunt, aut particulares, tam ea quæ affirmat, quam ea quæ negat, esse possint simul veræ, ratione diuersorum, pro quibus subiectum

Discrimen notandum circa significationem concretorum nominum substantiuorum.

D illis copulatiue. Vnde sensus eius propositionis est, & hic equus currit, & hic, & ita de cæteris sub equo in commune contentis. Quod si nullum signum superueniat, sed propositio sit indefinita, vel superueniat signum particulare, supponit pro illis distinctiue. Quare sensus harum propositionum, *equus, aut aliquis equus currit*, est, vel hic equus currit, vel ille, vel alius de cæteris, quos equus communis complexu suo continet. Vnde efficitur, vt quando propositiones indefinitæ sunt, aut particulares, tam ea quæ affirmat, quam ea quæ negat, esse possint simul veræ, ratione diuersorum, pro quibus subiectum

E supponit, eaque ratione inter eas esse neque contradictio, sed solum subcontraria oppositio.
 Quando verò nomen substantiuum concretum significat naturam, seu rationem formalem communem multis in quibus non diuiditur, sed tota est in singulis, & in omnibus, tunc pro omnibus, quibus illa conuenit, & quæ per eam sunt talia, vt quod, supponit vnica suppositione, quatenus sunt vnum in participatione illius nature, aut rationis formalis minime in eis diuisæ, esto in seipsis, secundum suas proprias & peculiare rationes formales, sint multa. Quemadmodum enim, licet lapides & ligna, ex quibus constat domus, in se sint multa secundum suas proprias rationes formales, in ratione tamen domus non sunt multa, sed vna domus, propter vniam tantum formæ domus, quam illa omnia participant, pro illisque omnibus vnica suppositione supponit vocabulum concretum ac substantiuum *domus*: ita etiam licet Pater, Filius, & Spiritus sanctus, secundum suas proprias rationes formales sint multe res, multa supposita, seu personæ: in ratione tamen Dei, sunt vnus tantum Deus, pro illisque omnibus

Nomina substantiua concreta essentialia supponunt solum pro natura diuina subsistente, sed etiam pro suppositis.

omnibus (vna cum indiuiduo subsistenti natura diuinæ illis omnibus communi) supponit vocabulum concretum ac substantiuum. *Deus, aut hic Deus*, vnica suppositione, id est, neque copulatiue, neque disiunctiue pro singulis, quibus conuenit, vt sit *Deus*, aut *hic Deus*, sed indistincte pro eo cui conuenit, vt sit *Deus*, aut *hic Deus*, quod in ratione Dei est vnum quid, & non multa, esto secundum proprias ac peculiare alias rationes formales aliis nominibus significatas sit multa. Vt enim nomina concreta substantia dicantur pluraliter, necesse est non solum pluralitas suppositorum, quibus significatum formale talis nominis conueniat, pro quibus nomen supponat, sed etiam significati formalis, penes quod etiam illa vnum, aut multa, in ratione nomine illo formaliter significata, indicanda sunt, vt cum Scotus paulo ante explicauimus, affirmatque hoc loco D. Thomas, & alii saepe. Porro eiusmodi nomina supponere indistincte, ac iuxta sensum explicatum vnica suppositione pro omnibus, quibus conuenit, vt quod, ratio formalis per tale nomen significata, appellat D. Thomas hoc loco in responsione ad quartum, suppositionem confusam. Longè aliter de suppositione confusa loquens, quam loquantur illi, qui ad sui arbitrium summularum artem in multis excogitarunt, nec philosophiam solum, sed & sacram Theologiam sophismatis, nauisque viro sapiente indignis infecerunt.

Quia ergo eiusmodi nomina quasi vnica suppositione, iuxta modum explicatum, supponunt pro omnibus, quibus ratio formalis per nomen significata conuenit, vt quod, inde est, vt si vniuersali signo afficiantur, non distribuuntur pro his, pro quibus supponunt (quæ aliàs sunt multa secundum rationem formalem per aliud nomen significatam) quin potius cum eiusmodi nomina significant de formali res singulares, perinde est signo vniuersali, aut particulari ea afficere, ac si quodcumque aliud nomen singulare simili signo notaretur. Quare perinde est dicere, *Deus, aut hic Deus generat*, ac dicere *omnis Deus generat*: cum enim sit vnus tantum *Deus*, sanè, si hic generat, *omnis Deus generat*, licet non generet quoad omne suppositum, cui conuenit esse *Deum*, sed solum quoad suppositum Patris: perinde etiam est dicere, *Deus, aut hic Deus non generat*, ac dicere, *nullus Deus generat*: quia similiter, cum sit vnus tantum *Deus*, si hic vnus non generat, nullus omnino generat.

Hinc intelliges, propositiones, in quibus eiusmodi nomina apponuntur à parte subiecti, non minus esse singulares, quam si non haberent plura supposita, pro quibus supponerent. Præterea quando aliquid negatur à tali subiecto, negari ab omnibus, pro quibus supponit: eò quod quasi vnica suppositione indistincte, minime diuisiue pro illis supponat. Etenim sensus huius propositionis, *hæc domus non est cedrina*, est hic: hæc domus secundum nullam sui partem (quæ sufficiat, vt ex ea totum denominetur) est cedrina: eò quod subiectum, cum sit singulare, supponat vnica suppositione pro omnibus suis partibus, eaque ratione de subiecto, quoad omnes suas partes censetur negari prædicatum, ac proinde licet, vt verè dicas hanc domum esse cedrinam, satis sit, vt secundum rectum sit talis, esto secundum alias partes id non habeat: nihilominus, vt verè negemus illam esse cedrinam, requiritur vt secundum nullam sui partem talis sit. Similiter ergo sensus huius propositionis, *Deus non generat*, est hic, *Deus secundum nihil eorum, aut ratione nullius eorum, pro quibus supponit, generat, quod est*

A falsum: quippe cum ratione Patris conueniat illi generare, licet ratione Filij, aut Spiritus sancti minime id ei conueniat.

Ex dictis intelliges facile quæ sequuntur. Primum est, non minus cerni contradictionem inter propositiones affirmantes & negantes, in quibus à parte subiecti ponitur aliquod eiusmodi nomè habens plura supposita, pro quibus ita indistincte, vnicaue suppositione supponat, quam inter quascumque alias propositiones de subiecto singulari. Quare, vt rectè affirmant D. Thomas, Caietanus & Bartholomæus Torres infra quæst. 39. artic. 4. Richardus, D. Bonauerura & Capreolus in 4. dist. 4. Scotus 5. lib. summularum, cap. 2. lect. 4. & plerique alij, hæc sunt contradicentes: *Deus generat, Deus non generat*: affirmansque est vera, eò quod ratione suppositi Patris conueniat Deo generare: ea verò, quæ negat est falsa, quoniam vt explicatum est, sensus illius est, ratione nullius eorum pro quibus nomen, *Deus*, supponit, conuenit Deo generare.

Quod si quis ita argumentetur: *Filius non generat: Filius est Deus: ergo Deus non generat*: neganda illi erit consequentia. Virtute namque est argumentum à non distributo ad distributum ex parte minoris extremi: *Deus* in minori non distribuitur, eò quod enunciatio affirmans sit in conclusione verò virtute distribuitur: quoniam, vt ex dictis patet, sensus illius est, Deo ratione nullius eorum, pro quibus supponit, conuenit generare.

Reicienda est ergo sententia Durandi, Gabrielis, & Gregorij in 1. dist. 4. asserentium, duas illas propositiones non esse contradicentes, sed subcontrarias, esseque vtramque in rigore ac simpliciter veram: propter hæreticos verò, negantem non concedi à sanctis, ne errandi occasio tribuatur simplicibus, arbitrandique esse plures Deos, de quorum altero affirmetur generare Filium, de altero verò id negetur. Sanè si sancti arbitrati fuissent propositionem illam negantem simpliciter, & in rigore esse veram, numquam id negassent, sed distinxissent, explicassentque, in quo sensu eius veritatem agnoscerent: satisque infirma est responsio, dum asseritur Patres ad tollendam occasionem erroris, negasse id verum esse, quod in se verum est. Id namque potius esset erroris occasionem præbere Catholicis, quam eam auferre. Præterea ansam hæreticis præberent insultandi in Catholicos, cum facile ostendere possent id verum esse, quod re vera est tale, Catholicique verum esse negarent. Adde, propositiones has, *Deus non generat, Deus non est Pater, Deus non est Filius*, & similes, quas autores citati censent simpliciter, & in rigore veras esse, statim se offerre naturali lumini intellectus vt falsas: fatuusque esset legitima causam inquirere, quare falsæ sint, talesque à sanctis reputentur, nempe, quia subiectum est singulare, indistincteque, & quasi vnica suppositione supponat pro omnibus, pro quibus supponit, quam leuissimo argumèto, quod affirmatio & negatio prædicari diuersis suppositis subiecti conueniat, asserere vtrumque verè tribui subiecto singulari, in quo supposita illa sunt vnum numero, & non plura.

Secundum est, nomen, *Deus, aut hic Deus*, semper comparatione prædicati, quod non est secunda intentio, supponere indistincte, & quasi vnica suppositione pro omnibus, pro quibus est natum supponere, nempe pro indiuiduo communicabili & subsistentia nature diuinæ, pro spiratore actiue, quod itidem indiuiduum est communicabile ac subsistens, & pro tribus suppositis diuinis: tamen non semper prædicatum verificetur de eo ratione omnium,

MOL
D

Contradictio
enunciatio
num in ter
minis dis
tinctis

Obiis.

Dilectio.

Durandus
Gabriel
Gregorius

Nomen
quod non est
secunda
intentio
supponit

vniantur immediatè alicui subsistenti, quod tribus illis suppositis, aut subiectis sit commune. Dicimus ergo nomina illa immediatè significare indiuiduum quoddam essentialiter contentum sub homine in commune, aut sub albo in commune, quod nihil sub se continet essentialiter, sed formale illius accidentario (vt distinguitur contra essentialiter) conuenit tribus suppositis diuinis, aut tribus subiectis: at verò eadem nomina supponere immediatè, tamquam pro eo quod est tale, vt quod, pro tribus suppositis diuinis, vt sunt vnum quid in ratione hominis, aut pro tribus subiectis, vt sunt vnum quid in ratione albi. Hinc intelliges, quòd si tres personae diuinae assumerent eandem naturam humanam, singularis homo, qui ex ea vnione resuleret, esset quidem indiuiduum sub homine in commune essentialiter contentum, nullam tamen personam sub se essentialiter contineret (cùm tamen essentia diuinae tres personas diuinas sub se essentialiter contineret, quae proinde personae sunt naturae diuinae,) nec tamen esset in se persona aut suppositum: quoniam ad rationem suppositi ac personae necessarium est, vt neque accidentaliter, vt distinguitur contra essentialiter, sit communicatum multis: indiuiduum autem illud accidentaria (id est, non essentialiter) praedicatione diceretur de Patre, Filio, & Spiritu sancto.

DISPUTATIO. IV.

Examinatur, an limitationes quaedam admit-
tendae sint circa regulam traditam.

Limitatio re-
gula substantiuorum &
adiectiuorum
nonnullis
addita.

Sunt qui regulam substantiuorum & adiectiuorum: nempe, quòd vt adiectiuum dicatur pluraliter, satis sit pluralitas suppositorum, quibus tribuitur, vt verò substantiuum concretum dicatur pluraliter necessaria sit pluralitas tam suppositorum quam significati formalis: conueniant limitandam esse, vt intelligatur, quando significatum formale substantiuum est de intrinseca ratione suppositorum: fecus autem quando non est de intrinseca eorum ratione. Tunc enim, inquit, satis est pluralitas suppositorum, vt tale nomen substantiuum dicatur de eis pluraliter, esto significatum formale illius sit idem numero in illis omnibus. Vnde quia natura diuina est de intrinseca ratione Patris, Filij, & Spiritus sancti, tres personae diuinae non sunt tres Dii, sed vnus Deus. Quia verò, si tres personae diuinae assumerent eandem humanitatem, humanitas illa non esset intrinseca rationi Patris, Filij, & Spiritus sancti, tres personae diuinae non essent vnus homo, sed essent tres homines, habentes singuli vt essent homines formaliter per eandem numero humanitatem. Eodem modo, si diuina virtute idem candor inesset tribus subiectis, quia candor ille non includeretur in essentia subiectorum, tria illa subiecta essent tria alba, habentia singula esse albi formaliter ab eodem numero candore.

Datam limitationem quidam ex Salmanticensibus in ea regula censent ponendam, de quorum numero est Bartholomaeus Medina in Commentariis in tertia parte, quaest. 3. artic. 7. in eademque sententia videtur esse Scotus 2. lib. Summularum, cap. 14. lect. 1. notab. 6. tamen si anceps sit, an limitanda potius regula sit eo modo, quo statim referemus Bartholomaeum Torres censere restringendam. Multi accedunt alij, qui affirmant, si tres personae diuinae assumerent eandem naturam humanam, fore tres

A homines, & non vnum tantum, vt Marfilus in 3. q. 2. artic. 3. Gabriel & Almainus in eodem 3. dist. 7. quaest. 1. & Caietanus 3. par. q. 3. artic. 6.

Richardus etiam in 3. dist. 1. quaest. 4. refert quorundam sententiam, qui dicebant, ea hypothese data, quamuis vnaquaque persona diuina esset homo, omnes tamen tres neque dicendas plures homines, propter identitatem naturae humanae, neque vnum hominem, propter pluralitatem suppositorum: quam sententiam non improbat, refert tamen, vt aequè probabilem sententiam eorum, qui asseuerant dicendas esse vnum tantum hominem.

B Durandus quoque eadem dist. quaest. 3. in responsione ad vltimum, licet dicat, nec propriè tunc dicendas esse plures homines, nec vnum tantum; addit tamen, potius esse dicendas vnum hominem, quam plures: sicut simpliciter dicuntur vnus Deus, & non plures, propter identitatem naturae diuinae. Caeterum quia tunc eis esse hominis conueniret: & quia, vt Durandus ipse, & Scotus eadem dist. & quaest. notant, non datur medium inter esse vnum & plura, merito reliqui Doctores ab his dissentiunt, & quibus nonnulli affirmant simpliciter esse dicendas vnum tantum hominem: alij verò simpliciter esse plures. Qui affirmant dicendas esse plures homines, affirmant etiam tria subiecta affecta diuina virtute eodem numero candore, appellanda esse plura alba. Imò plerique eorum inde conficiunt argumentum, vt probent, tres personae diuinae assumentes eandem humanitatem appellandas plures homines.

Bartholomaeus Torres infra quaest. 39. artic. 3. aliter censet limitandam regulam illam substantiuorum, nempe vt locum non habeat, quando substantiuum concretum de formali significat accedens: at verò habeat vniuersim locum in substantiis, quae de formali significant substantiam. Vnde si tres, inquit, personae diuinae assument eandem numero humanitatem, erunt vnus tantum homo: si verò Deus sua omnipotentia eundem candorem, aut eandem numero artem collocet in tribus hominibus, erunt tria alba, & tres artifices, non verò vnum tantum album, aut vnus artifex.

Semper mihi placuit sententia, quae affirmat regulam substantiuorum concretum significantium esse vniuersim veram, principiaque, ex quibus cum Scoto eam deduximus, id certè demonstrant: vniuersimque & absque vlla distinctione aut limitatione eam ponit D. Thomas hoc loco, & quaest. 39. artic. 3. & alij saepe: & propter eam 3. par. quaest. 3. artic. 6. in responsione ad primum ait: *ex hypothesis, quod tres personae diuinae assumerent eandem humanitatem, futurus vnus tantum hominem, & non plures.* Idemque censet Scotus loco citato, & plerique antiquorum. Possumusque confirmare regulam illam esse vniuersim veram. Primò, quoniam tres personae diuinae non sunt tres Domini, sed vnus Dominus, vt ex symbolo Athanasij constat: sed nomen, *Dominus*, non significat de formali quippiam intrinsecum & essentialiter personam diuinam, sed respectum rationis, qui accidentaliter, ex temporeque de illis verè affirmatur: ergo regula illa est vera etiam quando nomen significat quid accidentarium, minimeque substantiale suppositis. Secundò, quoniam ratio spiratoris, principij Spiritus sancti, non est de intrinseca ratione Patris & Filij, quia Pater & Filius sunt: siquidem relatio spirationis actiuae intelligitur aduenire Patri & Filio post paternitatem & filiationem, vt supra ostendimus: sed Pater & Filius sunt vnus spirator, vnicumve principium Spiritus

Alia verò
limitatio
admit-
tenda.

Regula pro
dicenda
vniuersim
vera
limitatio
admit-
tenda.

Spiritus sancti, vt Concilium Lugdunense & Florentinum definiunt: ergo regula illa est vera, etiam quando nomen substantiuum de formali significat, id quod non est de intrinseca ratione suppositorum. Tertio si natura diuina immediatè assumeret naturam humanam, tres personæ diuinæ essent vnus numero homo: quia essent ille vnus numero Deus, qui primò & immediatè assumeret naturam humanam, quiq; esset vnus numero homo, tamquam vnus numero subsistens in natura humana: sed adhuc significatum formale nominis substantiuu, homo, aut, hic homo, non esset de intrinseca ratione diuinarum personarum: ergo regula est vera, etiam quando nomè substantiuum significat de formali id, quod non est intrinsecum suppositis, de quibus dicitur. Quarto, aduersus limitationè Bartholomæi Torres, in quam Scotus etiam propendet, licet argumentari in hunc modù. Quia quando significatū formale non est quid subsistens, diciturque accidentaliter, vt distinguitur contra essentialiter, de multis suppositis, extra quorū essentiam proinde est, impertinens sanè est, vt nomen de illis in plurali vel in singulari dicatur, quòd tale formale substantia sit, vel accidens, nec vllam, non dicam legitimam sed ne quidem apparentem possunt reddere rationem, quare, si accidens sit, non dicatur de illis in singulari, si verò sit substantia, dicatur: ergo nullam probabilitatem limitatio illa continet.

Alius quidam modus prædictam regulam limitandi cū specie probabilitatis nobis occurrit, quem sequenti propositione declaramus. Quando nomen concretum singulare de formali significat vnum quid subsistens, aut supponit immediatè pro aliquo vno subsistente, quod commune sit multis suppositis, dicitur in singulari de illis: quando verò, nec significat de formali quid subsistens, nec supponit immediatè pro subsistete communi talibus suppositis, non dicitur de illis in singulari, sed solum in plurali. Vnde quia nomen, *Deus*, de formali significat naturam diuinam subsistentem tribus diuinis suppositis communem, tres personæ diuinæ dicuntur, non tres *Dij*, sed vnus *Deus*. Quia etiam nomina, *Spirator*, *principium Spiritus sancti*, formaliter significant indiuiduū subsistens Patri & Filio commune, vt supra ostendimus, non dicuntur Pater & Filius plures spiratores, pluræve principia Spiritus sancti, sed vnus spirator, vnumq; ipsius principiu. Quia item nomen, *Dominus*, licet de formali non significet quid subsistens, supponit tamen immediatè pro natura diuina, siue pro hoc Deo, indiuiduo subsistente, tribusq; suppositis communi, tria diuina supposita non dicuntur *tres Domini*, sed vnus *Dominus*. Quia denique si natura diuina primò & immediatè assumeret eandem humanitatem, nomen, *hic homo*, dictū de eo homine, qui ex ea vnione existeret, licet non significaret de formali quippiam subsistens, supponeret tamen immediatè pro hoc Deo subsistente, tribusq; diuinis suppositis communi, tres personæ diuinæ dicerentur vnus numero homo, & non multi homines. At verò si tres personæ diuinæ immediatè assumerent eandem humanitatem, vel idè candor diuina virtute inhaereret tribus subiectis quia nomina, *homo*, &, *albius*, nec de formali significarent quippiam subsistens, nec immediatè supponerent pro aliquo vno subsistente, quod commune esset cæteris, non dicerentur in singulari de tribus suppositis, aut subiectis, quasi tria supposita diuina essent vnus homo, aut tria illa subiecta essent vnum album, sed dicerentur in plurali.

Posset verò reddi hæc apprensio ratio vtriusque
Molina in D. Thom.

A partis regulæ. Quoniam cū concretum substantiuum supponat pro tali subsistente, hoc est, cui significatum formale talis concreti conuenit tamquam ei quod est tale, vt quod: ideoque substantiuum reddere possit suppositū verbo, adiectiuum non item, efficitur vt, quando concretum substantiuum de formali significat quid subsistens commune multis suppositis, vel immediatè supponit pro subsistente communi multis suppositis, cū de illo dicatur in singulari tale nomen substantiuum & supposita sint illud vnum subsistens ipsis commune, idem quoque nomen substantiuum, ratione illius, dicatur etiam in singulari de eisdem suppositis. Quādo verò nihil datur subsistens, quod & si tale secundum significatum formale nominis substantiuu, & sit commune suppositis, sed vnumquodque suppositorum immediatè fortiter significatum formale nominis substantiuu, estq; id quod rāquam subsistens est tale per illud, vt quòd, tunc nomen substantiuum dicatur pluraliter de illis, illaque dicantur esse tot homines, aut tot alba, quot fuerint supposita, seu subsistentia, quæ vel immediatè assumpserint naturam humanam, vel quibus Deus sua potentia vnierit eundem candorem.

Est hæc regulæ limitatio speciè probabilitatis primo aspectu præferat, amplectendā tamen censeo regulā absque vlla prorsus limitatione. Primò, propter principia, ex quibus illam deduximus ac probauimus cum Scoto, quæ sanè vnuerſim eam demonstrant. Nomen enim numerale, siue formaliter, siue virtute addatur substantiuo concreto, constituitur cum eo, denotatque pluralitatem non solum in materiali, pro quo tamquam pro subsistente supponit, sed etiam in formali, neque aliqua censentur multa secundum rationem illius nominis, nisi ratio illius nominis diuersa ab eis participetur, aut ea diuersa denominet: quare duo homines, licet sint multi secundum rationem nominis, *homo*, aut *animal*, quæ in eis diuiditur, si tamen diuina virtute affecti sint eodem candore, non dicuntur duo secundum esse albi, sed dicuntur vnum tantum album, quia in esse albi non diuiduntur, neque in participatione esse albi aut illius denominatione censentur plura subsistentia, sed vnum subsistens, album propter vnitatem esse albi.

Quemadmodū lapides, & ligna, quæ in se sunt multa subsistentia, in ratione tamen domus, censentur vnicum tantum subsistens domus, seu vnicum existens domus, vt quod tale est.

Secundò, quoniam si ea limitatio regulæ esset admittenda, profectò quamuis cōcedi posset, Patrem & Filium esse vnum spiratorem, principiuve Spiritus sancti propter eā quòd ratio spiratoris, quæ in se est vna, dicitur de vtroque, &, quatenus Pater & Filius sunt, quoad illam rationem dici possint vnus spirator, nihilominus in se cōcedi singul possent eos esse plures spiratores, vt Ochamus, Gabriël & plerique alij ex Doctoribus Nominabilibus contendunt in rigore ac simpliciter debere simul concedi: quoniam sunt multæ res subsistentes, quarū cuius, circumscripta quauis alia, conuenit vt sit spirator, principiuve Spiritus sancti. Quare si quemadmodum, vt concreta adiectiua dicantur pluraliter, necessaria non est pluralitas significati formalis, sed sufficit suppositorum, ita etiam necessaria non est, vt concreta substantiua dicantur pluraliter, sanè sicut communis Doctorum sententia concedit Patrem & Filium esse plures spirantes, sumpto vocabulo, *spirantes*, adiectiuè, sic quoque concedi posset esse

R r esse

Molus qui-
da alius ve-
rijonitior est
dem regulā
limitandi.

Berth
Tm
att.

la pri-
ma
limi-
tandi.

esse plures spiratores substantiæ, pluraque principia Spiritus sancti, nullo facto discrimine inter adiectiua illa & substantiua, vt Doctores Nominales contendunt: cum tamen Concilium Lugdunense & Florentinum definiant, esse vnum tantum principium Spiritus sancti.

Eodem quoque modo, si ea limitatio regulæ sit admittenda, licet concedi posset, Patrem, Filium & Spiritum sanctum esse vnum Deum, quia sunt natura diuina, quæ est vnus Deus, concedit nihilominus simul posse esse in se ipsis tres Deos: quia in se sunt tria subsistentia, quorum quoduis est Deus. Præterea, quia Deus idem est, quod subsistens in Deitate aut habens Deitatem, omnes concedunt tres personas diuinas esse adiectiue tres res subsistentes in Deitate, aut tres res habentes Deitatem: ergo si, vt substantiuum dicatur pluraliter, necessaria non est pluralitas significati formalis, sed satis est pluralitas suppositorum, subsistentiumve, quibus formale illud conueniat, sanè in rigore simpliciterque esset concedendum, tres personas diuinas esse tres Deos.

Marsilius & Catharini assertum.

His rationibus permotus Marsilius in 1. quæst. 5. articulo 2. ad quintum ait, si vsus Ecclesie id admitteret, posse concedi tres personas diuinas esse tres Deos, quia tamen vsus Ecclesie id non admittit, idque propter hereticorum versutias, & ne insipientibus detur occasio arbitrandi esse plures Deos distinctos inter se in natura diuina, propositionem illam non esse concedendam. Ambrosius quoque Catharinus in illud Genes. 1. In principio creauit Deus, & car. asseuerat, concedendum esse tres personas diuinas esse Deos in plurali: non tamen concedendum esse, eas esse tres Deos, quia id denotaret pluralitatem in natura diuina.

Impugnatur.

Dicendum est nihilominus, tam hanc propositionem, tres persona diuinae sunt tres Dij, quam hanc, tres persona diuinae sunt Dij, simpliciter esse hereticas, Scripturæ, definitionibusque Ecclesie contrarias vt ex sequentibus testimoniis est manifestum. Deut. 6. Audi Israël: Dominus Deus noster, Deus vnus est. Deuter. 32. Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me. 1. ad Corinthios 8. Esti sunt Dij multi, & Domini multi, nobis tamen vnus est Deus. Ad Ephesios 4. Vnus Deus, vna fides. In symbolo Misæ à Concilio Nicæno inchoato, & à sequentibus generalibus Conciliis aucto & confirmato, Credo in vnum Deum. In synodica suggestionem, quæ in sexta synodo act. 4. habetur, inter alia ita scribitur, Deum Patrem consubstantialem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, non tres Deos, sed vnum Deum, Patrem & Filium & Spiritum sanctum. In Epistola Sophronij, quæ habetur actione 11. & tamquam orthodoxa recipitur à Concilio actione 13. late ostenditur tres personas diuinas, non plures Deos, sed vnum tantum esse Deum. In Concilio Lateranenſi cap. Firmiter, de summa Trinitate, & fide Catholica. Vnus solus verus est Deus. In symbolo Athanasij. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, & tamen non tres Dij sed vnus est Deus. In Concilio Tolet. 6. c. 1. Credimus & profitemur sacratissimam, omnipotentissimam Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vnum Deum solum. In Toletano 11. post multa quæ eandem veritatem apertissimè docent, Deus ergo Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus singulariter dicitur: non tamen tres Dij, sed vnus est Deus. Longum, molestumque esset testimonia alia, quæ pendè in finita sunt, tam definitionum Ecclesie, quam sanctorum Patrum recensere.

Argument.

Ad argumentum autè illud, Deus idem est, quod habens Deitatem, Pater, Filius & Spiritus sanctus

A sunt tres habentes Deitatem: ergo sunt tres Dij, negat D. Thomas inferius qu. 39. art. 3. in responsione ad primum, consequentiâ. Quoniam licet Deus, & habens Deitatem, idem sint, nomen tamen, Deus, illud merè substantiue significat: oratio verò, habes Deitatem, ex parte illius participij, habens, significat adiectiue: quare cum vnum adiectiuum non construatur cum alio quando in minori dicitur, Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt tres habentes Deitatem, adiectiuum numerale, tres: construitur cum Patre, Filio & Spiritu sancto, non verò cum oratione, habentes Deitatem: in conclusione verò constituitur cum substantiuo Dij, eaque ratione committitur fallacia quasi cõpositionis, aut diuisionis.

B Ex his iam facile erit intelligere id, cuius occasione tam multa dicta sunt. Cum enim nomina, spirator, & principium Spiritus sancti, substantiua sint, formalèque significatum eorum sit vnum & idem in Patre & Filio, ex hæcenus dictis est manifestum, non dici in plurali, sed solum in singulari de Patre & Filio, nihil pluralitate suppositorum Patris & Filij impediente. Quare Concilium Lugdunense & Florentinum iuxta sermonis proprietatem, ac in rigore desinuerunt, Patrem & Filium esse vnicum principium Spiritus sancti. Id quod potest confirmari, quoniam tres personæ diuinæ, nihil impediente pluralitate suppositorum, non dicuntur plura principia, sed vnum tantum rerum creaturam. Capite etenim Firmiter de summa Trinitate & fide Catholica, de sanctissima Trinitate definitur, Deum esse vnum vniuersorium principium: ergo pari ratione Pater & Filius, cum eadem spiratione actiua, eademque vi ad spirandum, producant Spiritum sanctum, nihil impediente pluralitate suppositorum, non dicuntur plura principia, sed vnicum Spiritus sancti.

D Illud etiam aduersus Ochamum, Gabrielem, aliòque Doctores Nominales facile intelligitur: Licet Pater & Filius non sint plures spiratores, pluræque principia Spiritus sancti, hanc tamen propositionem esse simpliciter concedendam, Pater & Filius spirant Spiritum sanctum, & sunt duo spirantes, sumpto participio, spirantes, adiectiue, vt in rigore in terminatione masculina sumitur. Ratio est, quoniam, vt concreta illa adiectiua dicantur pluraliter, necessaria non est pluralitas significati formalis, sed sufficit pluralitas suppositorum Patris & Filij. Nomen etiam numerale, duo, non construatur cum adiectiua à parte prædicati, neque illud determinat, sed cõstruitur cū Patre & Filio, vt ex dictis constat.

E Illud postremò est animaduertendum, D. Thomam in 1. d. 11. & 29. vtrobique artic. vltimo, affirmasse cum quibusdam aliis, quamuis Pater & Filius non sint plura principia Spiritus sancti, appellandostamen esse plures spiratores propter pluralitatem suppositorum. Quod confirmabant ex illo Hilarij 2. de Trinitate, Spiritus sanctus à Patre & Filio autoribus constitendus est: porro Patrem & Filium autores esse Spiritus sancti, & esse spiratores illius, idem sunt. Merito tamen D. Thomam hoc loco propter regulam substantiuorum mutauit sententiam. Ad Hilarij verò responderet: Sumpsisse substantiuum pro adiectiua.

F Durandus nihilominus pertinaciter vult, Patrem & Filium appellandos esse plures spiratores. Ad regulam verò substantiuorum responderet, non esse veram, quando substantiua sunt nomina verbalia, vt sunt, spirator, &c. Inquit enim huiusmodi nomina in modum nominum adiectiuorum degenerare. Quod probat, quoniã vnum substantiuum non

Spirator non dicitur pluraliter de patre & filio.

Pater & filius spirant, & sunt duo spirantes.

D. Thomas manente loco sententiam.

Spirator non dicitur pluraliter de patre & filio.

Marsilius
Catharini
assertum

non iungitur alteri à parte subiecti, nisi interuen- tu coniunctionis: neque enim dicimus, Socrates Plato currit, Sed Socrates, & Plato currit: adie- ctium verò sine interuentu coniunctionis iungit- ur substantiuo, dicimus enim: Socrates albus currit: quare cum nomina, inquit, verbalia non secus ac ad- iectiua, iungantur substantiis sine interuentu mediae coniunctionis, dicimus enim Socrates scriptor currit, sit, ut degenerent in modum adiectiuorum, eorūque regu- lam sequantur.

Verum hæc Durandi ratio est satis infirma ad excipiendum à regula substantiuorum nomina verbalia, quæ non id habent, quia nomina verbalia sunt, sed quia sunt nomina cōnotatiua. Vniuer- sim namque nomen substantiuum cōnotatiuum cohæret sine interuentu mediæ coniunctionis cum altero substantiuo, eò quòd significet in concreto quid accidentarium, neque ponat in numero sup- positiorum cum altero substantiuo: dicimus enim Socrates dominus, pater, &c. currit.

DISPUTATIO V.

Verum Spiritus sanctus procedat à Patre, & Filio quatenus sunt plures, an quatenus sunt vnum.

Q Væstio hæc excitatur circa responsonem ad primum D. Thomæ. Ante illius verò solutio- nem examinandum est, an in principio quod Spi- ritus sancti, in hoc sensu per se requiritur plura- litas suppositorum, quòd, si per impossibile Filius non concurreret, solus Pater non posset Spiritum sanctum producere: an verò solùm per accidens, eo modo quo in principio, quod, rerum creatarum per accidens est pluralitas suppositorū, quatenus, esto per impossibile Deus non esset Trinus in per- sonis, æque bene produceret posset creaturas, ac eas trinus in personis produxerit.

Scotus in 1. d. 12. q. 1. arbitratur, per accidens esse in principio, quod, Spiritus sancti pluralitatem sup- positiorum iuxta sensum explicatum. Potissimum fundamentum cui innititur est, quia in Patre est tota & integra virtus ad producendum Spiritum sanctum: ergo esto Filius non concurreret simul, solus Pater eum produceret. Confirmatur, quia si solus Pater non posset producere Spiritum san- ctum, non esset perfectum illius principium, sed aliquid ei deesset de ratione principij Spiritus san- cti, quod non est dicendum.

D. Thomas in 1. d. 11. q. 1. art. 2. & 4. ad secundū existimat, ad productionem Spiritus sancti per se requirit pluralitatem suppositorum tamquam con- ditionem sine qua non produceretur: eò quòd procedat, vt nexus & amor vnitiuus, mutuusque duorum, quòd sine ea pluralitate nequit intelli- gi. Eandem sententiam innuit hoc loco ad primum & ad septimum, eamque defendunt Caietanus & Torres hoc loco, licet Caietanus non iudicet im- probabilem sententiam Scoti. Eandem amplectū- tur Durandus in 1. d. 29. q. 3. ad primum, Richar- dus d. 11. q. 1. Argentinas q. 2. Gregorius q. 1. & Capreolus d. 12. q. 1.

Puto tamen media via esse incedendū. Sit ergo prima conclusio. Ad productionem Spiritus san- cti realiter ac personaliter distincti à Patre & Filio, per se requiritur in principio productio Spiritus sancti pluralitas suppositorum Patris & Filij, tam- quam conditio tamen sine qua non produceretur talis. Hæc conclusio patet ex dictis artic. 2. vbi

Molina in D. Thom.

A ostensum est, si Spiritus sanctus à Filio non pro- cederet, non distingueretur ab eo realiter & per- sonaliter.

Vnde ad argumenta Scoti, quatenus cum hac conclusione pugnare videntur, dicendū est: Quam- uis in Patre sit integra virtus ad producendum Spiritum sanctum, Patèrque sit perfectum eius principium, in eo tamen solo non esse conditio- nem sine qua Spiritus sanctus non produceretur distinctus realiter à Filio: nam ad id necessarium est eandem virtutem à Patre Filium accepisse, si- mulque cum ipso ad productionem Spiritus sancti concurrere.

Sit secunda conclusio. Si per impossibile Filius non concurreret ad productionem Spiritus san- cti, solus Pater sufficeret, vt cum produceret: ta- meti tunc non esset distinctus à Filio. Priorem partem huius conclusionis probant sufficienter rationes Scoti.

Secunda conclusio. Spiritu sanctum à solo patre procedere posse, nō tamen à filio distinctum.

Ad fundamentum verò D. Thomæ dicendum est, Spiritum sanctum esse amorem vnitiuum, ac mutuam Patris & Filij, ratione amoris essentialis quem includit, & quatenus Spiritus Sanctus est quid productum ab vtroque. Quod si à solo Patre produceretur, tunc amor essentialis esset mutuus Patris & Filij, quo se inuicem diligerent: sicut re ipsa modò est mutuus amor trium personarum di- uinarum, quatenus vnaquæque amore essentiali diligit essentialiam, & omnes tres personas: Spiritus sanctus verò, quia non esset tunc ab vtroque, non diceretur amor personalis vtriusque, neque id esset necesse, eò quòd ad rationem Spiritus sancti satis haberet, si esset amor productus.

Ex his facile erit intelligere, quid dicendum sit ad quæstionem propositam. Dicendum namque est, simpliciter absolute loquendo, Spiritum san- ctum procedere à Patre & Filio, quatenus sunt vnum individuum communicabile secundum rati- onem spiratoris, & quo ad spirationem actiuam, vimque ad spirandum, & nihilominus procedere etiam ab illis, quatenus sunt multa supposita, in quantum id est conditio sine qua ab vtroque sup-posito non distingueretur.

Circa responsonem ad secundum, aduerte, no- mine principij, nos interdum intelligere id, quod producit, vt quod, interdum verò id, quod est ratio producendi: quo pacto dicimus in aqua frigidita- tem esse principium frigefaciendi, humiditatem verò humectandi: sicut ergo vnam & eandem aquam, propter vnitatem suppositi, dicimus esse vnum tantum principium quod frigefaciendi & humectandi, & nihilominus in ea esse duo princi- pia quo illarum functionum: ita Patrem æternum, propter vnitatem suppositi, dicimus esse vnum tantum principium quod generans Filium & spi- rans Spiritum sanctum: concedere tamen possumus in eo esse duo principia quo, id est, duas ratio- nes, alteram producendi Filium, nempe intelle- ctum, vt habet rationem potentie generatiue, & alteram producendi Spiritum sanctum, volunta- tem videlicet, vt habet rationem potentie spira- tiue. D. Thomas verò loquitur hoc loco de prin- cipio quod, non verò de principio quo.

Pater est vnum prin- cipium, quod, Filij & Spi- ritus sancti, in eo tamen sit duo prin- cipia quo, cō- paratione vtriusque personæ.

Circa responsonem ad quartum notandum est, hæc propositionem, Pater & Filius sunt vnum prin- cipium, quod est Pater, videri omnino concedendam, tamen D. Thomas renuere videatur eam con- cedere. Etenim relatiuum, quod, cum sit neutrum, refert principium subsistens Patri & Filio com- mune, nempe spiratorem: spirator autem est prin- cipium,

Pater & Fi- lius sit vnum principium, quod est pa- ter, esse pro- positionem vnam.

capitulum, quod est Pater, & quod est Filius: nec inde sequitur Filium esse Patrem, eod quod spirator, communicabile quid supposito Patris & Filij, & ex identitate duorum suppositorum: cum aliquo communicabili non sequatur identitas suppositorum inter se. Similis difficultas est de hac propositione, *Pater & Filius sunt unus Deus, qui est Pater*: quæ proculdubio est vera, pronome, qui, referente Deum: nam vnus numero Deus, qui verè dicitur de Patre & Filio, re vera est Pater. Neque inde sequitur, Filium esse Patrem: quod ex identitate Patris & Filij cum natura diuina non sequitur identitas Patris & Filij inter se, propter communicabilitatem naturæ diuinæ.

Circa responsonem ad quintum aduerte, hanc, *vnun principium Spiritus sancti est Pater & Filius*, esse veram: tum quia principium Spiritus sancti supponit immediatè pro spiratore, cui conuenit, vt sit Pater, & Filius: tum etiam quia indistinctè & quasi vnica suppositione supponit pro Patre & Filio, tam si coniunctim, quam si diuisim spectentur, vt explicauimus.

DISPUTATIO VI.

Vtrum Pater, quatenus principium Filij, & Filius quatenus principium Spiritus sancti, sint plura principia.

Superest examinemus, an saltem quatenus Pater est principium Filij per intellectum, & Filius est principium Spiritus sancti per voluntatem, Pater & Filius sint plura principia. Pars, quæ affirmat, suadet potest. Primò, quia Pater & Filius sunt duæ personæ: & Pater producit generando Filium, per intellectum, Filius verò producit spirando Spiritum sanctum per voluntatem: ergo si eo modo spectentur, sunt plura principia.

Pars affirmans suadetur. Primò.

Secundò.

Secundò, vt nomen substantiuum dicatur pluraliter, satis est pluralitas significati formalis ac suppositorum: atqui Pater & Filius sunt distincta supposita, & principium est nomen substantiuum, significatumque formale illius est diuersum in Patre, & Filio: quippe cum in Patre sit paternitas, aut potentia ad generandum, & in Filio sit spiratio, aut potentia ad spirandum: ergo sunt plura principia comparatione Filij & Spiritus sancti.

Tertiò.

Tertiò, si Filius, vt principium Spiritus sancti, & Pater non essent plura principia, sed vnun idemque principium, tunc Filius esset principium, quod est principium Filij quandoquidem esset illud vnū principium, quod est Pater & Filius, ac proinde esset principium sui ipsius, quod est absurdum.

Pars negans approbatur.

Pars nihilominus, quæ negat, vera est, nempe Patrem & Filium, eo modo spectatos, non esse plura principia secundum rem, sed vnun re, & plura solum virtute. Quæ probatur primò, quoniam in diuinis omnia sunt vnun, inter quæ non obstat relationis oppositio: sed Filius, vt est principium Spiritus sancti, & Pater, quæ Pater, non opponuntur relatiuè, vt art. 2. ostensum est; ergo eo modo spectati, non sunt plura principia, sed vnun re, & plura solum virtute. Secundò, principium est nomen substantiuum, & formale principij in Filio est spiratio actiua, aut vis ad spirandum, in Patre verò, comparatione Filij, est paternitas, aut potentia generatiua; sed spiratio actiua & paternitas vsq; spiratiua & potentia generatiua, non distinguuntur inter se, nisi virtute, vt ex hætenus dictis patet: ergo Pater & Filius sunt vnun principium secundum

rem, & plura virtute dicitur. Consequentia est manifestata, quia vt nomen substantiuum verè dicatur in numero plurali, prorsus requiritur pluralitas significati formalis. Tertiò, Filius est principium Spiritus sancti, quatenus est spirator, sed licet Filius, quæ Filius, distinguitur realiter à Patre, attamè, quatenus spirator est, ab eo minime distinguitur realiter, sed solum virtute: ergo Pater & Filius vt principium Spiritus sancti, sunt vnū tantum principium secundum re, & plura solum virtute. Quartò confirmatur hoc ipsum ex Anselmo in lib. de Spiritu sancto. cap. x. vbi ait: *Neque tamen duo constemur principia, vnun Patrem ad Filium, alterum Patrem & Filium ad Spiritum sanctum: sicut non credimus alium Deum Patrem de quo est Filius, & alium Deum Patrem & Filium de quo est Spiritus sanctus: quomnis de eodem Deo, sine de eodem principio, suo quisque modo sit, alter scilicet nascendo, alter procedendo.*

Ad primum ergo argumentum in contrarium neganda est consequentia: tum quia licet Pater & Filius sint duæ personæ, pater tamen & spirator non sunt duæ personæ, sed idem secundum rem: Filius autem non est principium Spiritus sancti, nisi quatenus spirator est, quo pacto non distinguitur realiter à Patre: tum etiam quia significatum formale principij, in Patre & in Filio non distinguitur realiter, sed virtute dumtaxat, vt ostensum est: verò, vt nomen substantiuum verè enuncietur in numero plurali de aliquibus necessaria est illis pluralitas significati formalis. Propter has duas rationes principium Filij, creaturarum in diuinis non sunt etiam plura principia, sed vnun tantum.

Ex his patet quid respondendum sit ad secundum: significatum namque formale principij non est diuersum in Patre & Filio, nisi solum virtute. Adde quod licet Filius, quæ Filius, & Pater sint distincta supposita, non tamen Filius, quæ spirator, est & Pater: quod tamen necessarium erat, vt argumentum vim haberet.

Ad tertium dicendum est, Patrem & Filium, eo modo spectatos, esse vnun principium re, & plura virtute: quare quia solum conuenit Filio, vt sit principium Spiritus sancti, quoad rationem spiratoris: non verò quo ad rationem genitoris, quæ est solum in Patre, solumque virtute distinguitur à ratione spiratoris, non sequitur Filium esse principium sui ipsius.

QVÆSTIO XXXVII.

De nomine Spiritus sancti, quod est amor.

ARTICVLVS I.

Vtrum amor sit proprium nomen Spiritus sancti.

IRCA hunc articulum quæ diximus q. 27. art. 3. Quæadmodum in humanis, & propter vocabulorum penuriam, & quia quæ ad voluntatem spectant nos magis latent, quàm pertinentia ad intellectum, amor dicitur non solum actus voluntatis, quo formaliter diligimus, sed etiam terminus, seu qualitas, quam diligendo producimus: quoque in diuinis amor dicitur, non solum actus voluntatis, quo tres personæ denominantur formaliter diligere, sed etiam terminus à Patre & Filio diligendo productus, qui est persona Spiritus sancti: æquiuocè tamen. Amor ergo in hac secunda acceptione dicitur in diuinis personaliter, estque proprium